

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK
MÅNEDSSKRIFT

APRIL 1983 NUMMER 4

Indhold

Hans Beier: Kristine og Truels Stauning Jensen	97
V. Harsberg: Fabrikklister	102
H. P. Drescher: Oberst Conrad v.d. Brincken	105
L. R. Lassen: En skolehistorie fra Hjerpsted	106
F. S. Grove-Stephensen: En sønderborgsk sørøver	108
Svundne tiders rejsende oplever Sydslesvig. Torben Glahn: Engelsk forfatterinde i 1790'erne	110
Fr. Rudbeck: Valget i Sydslesvig 13.4.1983	113
Ingeborg Poulsen: En notesbog fra århundredskiftet	114
Bog anmeldelser	117
Grønlandsdagbog	125
Rettelser	128

Bognyheder fra Historisk Samfund for Sønderjylland:

Sig. Schoubye: Sønderjysk Sølv	232 sider. Ill. 160,- kr. (250,- kr.)
A. Andresen: Den gamle landmåler fortæller.	244 sider. Ill. 45,- kr. (70,- kr.)
Marius Schildt: Et jævnt og virksomt liv.	108 sider. Ill. 30,- kr. (45,- kr.)
Jens M. Holdt: Gårde og slægter i Løjt sogn	75,- kr. (120,- kr.)

Priserne er excl. porto. De førstnævnte priser er for medlemmer og for abonnenter på Sønderjysk Månedsskrift. Priserne i parentes er normalpriser.
Bøgerne kan bestilles hos Historisk Samfunds ekspedition – se nedenfor.

SK-forlaget, Randerup 40, 6261 Bredebro. Tlf. 04-77 64 84

Den lyse vej til himlen	42,50 kr.
Jeppe på bjergene, genfortalt for børn	32,00 kr.
Rasmus Berg, genfortalt for børn	34,00 kr.
Historiens betydning for den sønderjyske fremtid	44,00 kr.

Studietur til Lybæk

Torsdag den 12. maj 1983 kl. 8 (Kr. Himmelfartsdag)

Ved dr. phil. Ole Harck, Egernførde.

Lybæks gamle centrum blev tidligere udbygget i storslået stil. Flere kirker, middelalderens rådhus og et utal af velbevarede borgerhuse vidner om en højt udviklet bykultur allerede i 1200- og 1300tallet.

Foruden disse seværdigheder vil der på rundturen i Lybæk blive lejlighed til at se nyere arkitektur og kunst, bl.a. værker af billedhuggeren Ernst Barlach.

Afhængigt af vejret vil turen gå til enten voldstedet Gl. Lybæk eller til landsbyen Altenkrempe ved Neustadt, hvor en af Holstens smukkeste kirkebygninger for kort tid siden blev restaureret.

Afgang fra Tønder Øst med bus.

Madkurv medbringes.

Pris: ca. 60,- kr. (afhængig af deltagerantal).

Tilmelding senest 1. maj til seminarielektor Hauge Nielsen, Tønder. Tlf. 04-72 38 16.

Sønderjysk Månedsskrift

udgives af Historisk Samfund for Sønderjylland, men alle kan tegne abonnement, uanset om man er medlem eller ikke.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT koster 75,- kroner årlig (heri er medregnet MOMS og portoudgifter). Einzelnumre kan købes for 8,- kroner stykket, større særnumre eller dobbelthæfter beregnes der dog en særlig pris for.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT kan bestilles hos Historisk Samfunds ekspedition, Haderslevvej 45, 6200 Åbenrå. Telefon (04) 62 46 83. Daglig kl. 9-16. Lørdag lukket.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFTs redaktion:

Jørn Buch, Marielystvej 10, Haderslev. Tlf. (04) 52 33 08.

Inger Bjørn Svensson (ansv.), H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. Tlf. (04) 52 17 37.

Prøvehæfter (overskudshæfter) sendes gerne og gratis efter anmodning.

Redaktionen påtager sig intet ansvar for artikler m.v., der indsendes uden aftale.

Truels Stauning Jensens gård i Rejsby tegnet af Gerda Ploug Sarp 1928.

Kristine og Truels Stauning Jensen

Af HANS BEIER

Fhv. forpagter Hans Beier, Jægerspris, skriver om sin fars fætter, Truels Stauning Jensen, Rejsby, der med en snildhed, som bringer Sv. Thorsens beretning om kanonér Filskovs bedrifter i erindring, forstod at undgå alle sessioner i de sidste tre år under den første verdenskrig.

Alligevel fik han det tyske jernkors.

Senere modtog han det danske ridderkors – en højst ualmindelig kombination af hæderstegn.

Tredie mobiliseringsdag – den 4. aug. 1914 – mødte Truels Stauning Jensen på Haderslev kaserne for på Kejser Wilhelm d. 2.s befaling at risikere liv og førlighed som tysk soldat i den 1. verdenskrig.

Hans regiment, nr. 84, der for en del bestod af sønderjyder, tildelte 9. armékorps, der dækkede nordflanken i de tyske hæere, som invaderede Belgien og Frankrig, hvor krigen efter Marneslaget udviklede sig til en skyttegravskrig, der stort set varede til krigens slutning i 1918.

Med rang af underofficer blev Truels

Stauning Jensen leder af en forsyningsafdeling, der hver nat med hestekøretøjer skulle bringe ammunition, pakker og breve ud til det kompagni, han var forsyningsleder for. Han var kun ude i de yderste skyttegrave i ly af nattens mørke. Dagens lyse timer tilbragtes i nogen afstand fra fronten, hvor faren for død og lemlæstelse var mindre.

Selve kørslen fra baglandet til skyttegravene var ingenlunde ufarlig, da fjenden med mellemrum opsendte lysraketter, der næsten formåede at gøre nat til dag, og så var det ikke godt at blive set.

Truels Stauning Jensens kompagni bestod for en stor del af nordslesvigere, altså af dansksindede, hvis liv og velfærd betød umådelig meget for ham.

Det første, Truels Stauning Jensen spurgte efter, når han nåede ud til kammeraterne, var, om alle var usårede.

En nat var svaret, at man ved en patrulje først på natten havde mistet Niels Petersen hjemmehørende i Kærbølling – en del af Rejsby sogn.

*Kristine Stauning Jensen. F. i Ottersbøl
21.1.1885, d. i Rejsby
15.9.1979. Den
26.11.1920 ægtede hun*

Han ligger hårdtsåret i ingenmandsland ude af stand til at bringe sig selv i sikkerhed, og det er os ikke muligt at komme ham til undsætning med bære og bærebærere. Han lever endnu, for med mellemrum kan vi høre hans klageråb.

»Han skal hentes, om jeg ene mand skal gøre det«, erklærede Truels, derpå mavede han sig ud til den sårede, fik ham bakset op på skulderen og bragt i sikkerhed.

Det kunne Truels Stauning Jensen klare som den kraftkarl, han var.

Niels Petersen kom sig og benyttede en rekreationsorlov til at gå over grænsen til Danmark, hvor han fik en god tilværelse i mange år.

For denne redningsdåd hædredes Truels Stauning Jensen med jernkorset.

Efter genforeningen blev han Ridder af Dannebrog. Det er nok en sjældenhed, at

– *Truels Stauning Jensen, Rejsby. F. i Rejsby 4.2. 1891, d. i Rejsby 15.2. 1963. Fotos: Hun 1916, han 1915.*

samme person får såvel Jernkorset som Ridderkorset.

I sommeren 1915 blev Truels Stauning Jensen arresteret. De nærmere omstændigheder stod, så vidt jeg husker, i forbindelse med arrestationen af min far, som man mistænkte for højforræderi.

Truels Stauning Jensen var fætter til far, og de stod hinanden meget nær. Der var næsten daglig et livstegn i form af kort el-

ler brev fra slægtningen i krig.

Min far kom i kachotten i maj, og først i okt. løsladt af mangel på bevis. En lang sommer bag lås og slå var en tabt sommer, og i december 1915 blev han indkaldt for at blive inde til den bitre ende i 1918.

Man havde måske lagt mærke til den omfattende brevveksling, for ved husundersøgelsen i mit hjem i maj, spurgte man efter de mange breve man fra postvæsenet

havde fået kendskab til.

Breve, svarede min mor, gemmer vi ikke på, de brændes efter endt læsning.

Arrestationen af Truels Stauning Jensen skete under en orlov i hans hjem på fødegården i Rejsby.

Han sad i to måneder i et fængsel i Berlin, blev frifundet af mangel på bevis, men kom ikke til sit gamle kompagni med de mange landsmænd i Nordfrankrig; i stedet blev han sendt til en hel anden hærafdeling, der kæmpede ved Verdun, hvor de tykke tab var horrible.

Det er tænkeligt, man havde den bagtanke, at måske man der kunne få ram på en mistænkelig person ved hjælp af et fransk projektil.

Allerede fjorten dage efter sin ankomst blev Truels Stauning Jensen såret. Han fik en kugle gennem den ene arms kødfulde del. Han regnede med, at såret højest ville fritage ham for fronttjeneste en uges tid eller lidt mere, hvis han gik til kompagniets forbindssted. Derfor sørgede han for at op-søge et rigtigt lazaret længere tilbage fra fronten.

Efter et par ugers ophold der, skønnede lægen omsider, at såret var tilpas helet, så man ikke havde nødig at beholde patienten længere.

Man havde imidlertid ved en generel undersøgelse konstateret, at Truels Stauning Jensens lunger var svagelige, hvorfor man ordinerede et tre måneders sanatorieophold.

Lungerne var der ikke noget i vejen med, men hans store charme plus lidt mundgodt – tilsendt fra gården i Rejsby – havde gjort sin virkning.

På sanatoriet viste han sig hurtigt at være en vellidt patient, som man fra ledelsens side havde megen velvilje tilovers for.

Da de tre måneder var gået, erklærede den ansvarshavende, at man endnu ikke havde sporet den ønskelige bedring i patientens tilstand, der var andre hårdtmed-

tagne soldater på ventelisten, hvorfor man håbede at kunne skaffe Truels Stauning Jensen tiltrængt bedring ved at sende ham hjem med etårs-sygeorlov, en tingenes tilstand, patientens ingenlunde var uenig i.

Atter havde hans personlighed gjort sin virkning. Jo, det var ønskeligt at holde sig fri af front og fare.

Truels Stauning Jensen havde knap og nap været hjemme en hel måned i Rejsby, før der kom brev med ordre på den og den dag at give møde til session på kasernen i Haderslev.

Som befalingsmand var Truels Stauning Jensen vidende om, hvad der foregik, når sessionskommissionen var i funktion.

Foruden læge var det ældre, veltjente reserveofficerer, der skulle afgøre i hvilken våbenart, den værnepligtige skulle gøre tjeneste, hvis lægens udsagn lød på K.V. = kriegsverwendbar = krigsduelig.

En regimentskriver stod for, hvem der skulle råbes op, altså kaldes frem for kommissionen til en nærmere lægelig og militærisk vurdering, og det var også denne, der stod for bogføringen over de trufne afgørelser for hver enkelt af de fremstillede.

Altså, ræsonnerede Truels Stauning Jensen, må det være regimentskriveren i Haderslev jeg må kontakte.

Nogle dage før den føromtalt session, tog Truels Stauning Jensen, derfor til Haderslev for at finde ud af, hvem denne skriverkarl var, og hvilke vaner denne havde osv.

Det lykkedes som beregnet af få den attråede kontakt. De to fik godt med gewesener sammen, og det uden generende lomesmerter for den ene af de to.

Truels Stauning Jensen lagde ikke skjul på, at han var på sygeorlov og gerne tilbragte et par dage i samvær under kammeratlige former.

De mødtes igen den næste dag og den næste igen, og da tidspunktet for mødet på sessionen nærmede sig, spurgte han sin un-

ge ven, om denne havde mulighed for at være ham behjælpelig med at opnå en lille udsættelse med at blive erklæret K.V. – udtales Ka-fau, for han havde stadig visse vanskeligheder med lungerne, som det måske ikke var så lige en sag at få en tjenstvirrig læge til at erkende.

»Ikke andet«! sagde skriveren. »Det ordner jeg som en mis«! Du møder op på sessionen, så ordner jeg resten og sørger for, hvad der skal protokolleres.

Som sagt så gjort. Og da først skriveren en gang havde misbrugt sin stilling til fordel for Truels Stauning Jensen, voldte det ingen vanskeligheder ved de kommende sessioner at opnå en lignende vennetjeneste til fordel for begge parter.

Skulle regimentskriveren blive udskiftet, kunne det formentlig have afstedkommet visse vanskeligheder med at få en efterfølger til at være ligeså hjælpsom. Dette blev ikke aktuelt.

Trolig mødte Truels Stauning Jensen op ved samtlige sessioner i Haderslev og hver gang med samme resultat.

Omsider sluttede krigen og dermed sessionerne. Ingen i Rejsby og omegn kunne fatte, hvordan denne tilsyneladende raske mand bar sig ad med at undgå genindkaldelse. Den almindelige antagelse, at han tegnede store krigslån, havde intet på sig. Han betroede sig aldrig til nogen så længe krigen varede om måden, han undgik skyttegravene på.

Mig fortalte han det, som ovenfor er gengivet, og jeg synes, det nødigt skulle gå i glemmebogen.

Sygeplejerske Kristine Boesen fra Skærbæk, der i 1920 blev gift med Truels Stauning Jensen, meldte sig ved krigens begyndelse til frivilligt at udføre sygepleje ved de tyske styrker under forudsætning af, det blev på et lazaret ved regiment 84 – altså der, hvor de unge mænd fra hendes hjemstavn var sat ind i kampen.

Hun bad om og fik sin afsked, efter at

Truels Stauning Jensen var tildelt et andet regiment, som kæmpede ved Verdun.

Hun overtog derpå og drev en gård ved Lundsmark i Hviding sogn. Den gård afhændede hun, da hun i november 1920 giftede sig med Truels Stauning Jensen i Rejsby.

Marskarealerne langs Jyllands vestkyst fra Darum i nord og syd på var alle sikrede mod oversvømmelser ved havdiger på nær strækningen fra Vester Vedsted ved den gamle grænse fra 1864 til 1920 – til Astrup Banke i Brøns sogn.

Når det ikke tidligere lykkedes at digesikre denne strækning, skyldtes det, at de arealer, der ønskedes sikret, var af så ringe udstrækning, at udgifterne ved opførelse af diget ville blive uoverkommeligt for ejerne.

Efter Genforeningen, hvor de sønderjyske landsdele på alle områder trængte til en håndsrækning, forsøgte lodsejerne at vinde gehør for med tilskud fra staten at få stoppet dette hul – de manglende digeanlæg mellem Vester Vedsted og Astrup Banke.

Dette lykkedes, og ved lov af 10. maj 1922 bemyndigedes Ministeriet for offentlige Arbejder til at foranledige havdiget bygget. Af udgifter, to millioner kroner, udredte staten de to trediedele. Resten var så overkommelig som lodsejernes andel.

Truels Stauning Jensen valgtes som formand for digelaugets bestyrelse, og senere efter digets færdiggørelse, var han selvskrevet til digegrevetitlen, en titel han bevarede til sin død i 1963.

Forud for digets indvielse havde digebestyrelsen ansøgt om kongens tilladelse til at kalde Rejsby diget for:

»Kong Christian d. Xs dige«.

Kongen deltog i den anledning i digets indvielse og navngivning, der sluttede med frokost i Truels Stauning Jensens hyggelige hjem i den gamle slægtsgård i Rejsby.

Og der fik Truels Stauning Jensen Ridderkorset.

Fabriklister

Af V. HARSBERG

Selv om de nordslesvigske fabriklister fra 1800-tallets midte indeholdt mange og tilfældige fejl – blandt andet fordi folk selv skulle udfylde skemaerne – kan man dog i dag med visse forbehold påvise træk af industriens udvikling, mener cand.mag. Vibeke Harsberg, Brabrand, der har undersøgt de gamle indleveringer til Ministeriet for Slesvig.

Tidsmæssig og geografisk afgrænsning

De fabriklister, der behandles i det følgende, dækker perioden 1850-1864 og omfatter det område, der i dag dækkes af Sønderjyllands amt. Det indebærer, at også fabriklister fra de kongerigske enklaver er inddraget.

Tilblivelse og overlevering

Fabriklisterne er årlige fortegnelser over de eksisterende fabrik- og industrianlæg.

Oplysningerne blev i landdistrikterne indsamlet af herredsfogden og byggede som regel på oplysninger, de erhvervsdrivende selv afgav. Herredsfogden lavede en samlet fortegnelse for hele herredet og indsendte den til amtmanden. Amtmanden samlede oplysningerne for hele sit amt og sendte dem videre til ministeriet for Slesvig.

For købstædernes vedkommende var det magistraten, der indsamlede oplysningerne og via amtet videresendte dem til ministeriet for Slesvig.

Fabriklisterne kan derfor nu findes enten i konceptform i amts- og byarkiver (undertiden med de erhvervsdrivendes egne oplysninger som bilag) eller i renskrift i ministeriet for Slesvig.

Det er dog langt fra alle de årlige fabriklister, der på denne måde er blevet bevaret,

og der er en hel del huller i materialet, hvilket vanskeliggør benyttelsen.

De kongerigske enklaver

De kongerigske enklaver var geografisk placeret i hertugdømmet Slesvig, men var en del af kongeriget og hørte derfor administrativt under Ribe stiftamt.

Fabriklisterne for dette område skal derfor søges i arkivet for Danmarks Statistik.

Der findes fabriklister frem til 1855, hvor der blev foretaget en egentlig industritælling i kongeriget. Denne tælling er formentlig afslutningen på disse opgørelser, idet der ikke synes at forekomme fabriklister eller lignende efter dette år. 1855-tællingen indeholder en række detaljerede oplysninger, men der er store mangler i materialet.

Indhold

I fabriklisterne vil der så godt som altid være oplysninger om: fabrikkens beliggenhed, fabrikkens art, navn på ejer eller forpagter, antal beskæftigede arbejdere, antal beskæftigede daglejere eller håndlangere samt produktionens størrelse. Endvidere kan der være oplysninger om produktionsværdi samt mængde (og evt. værdi) af indenlandske og udenlandske råstoffer.

I rubrikken til anmærkninger kan der for eksempel være oplysninger om udstedelse af koncession og evt. konfirmation af denne, om eventuelle driftsstop og dissens årsag, om hvilke maskiner, der anvendtes samt diverse andre kommentarer.

Visse steder er det under oplysningerne om antallet af beskæftigede undertiden anført, hvorvidt en del af arbejdsstyrken bestod af kvinder og/eller børn. Det er dog ikke anført systematisk.

Den kongerigske industritælling fra 1855 har en række yderst detaljerede oplysninger: fabrikkens art og beliggenhed, ejerens navn, antal beskæftigede (opgjort efter køn og alder), produktionens størrelse, anvendelse af drivkraft og maskiner, eksportforhold, hvor længe virksomheden har været i drift, lønforhold samt evt. anmærkninger.

Problemer ved benyttelsen

Fabriklisterne kan således anvendes til at undersøge, hvor mange af en bestemt slags virksomheder, der har været i et bestemt område, hvor mange der har været beskæftiget samt produktionens størrelse.

Det er straks mere problematisk at anvende dem til en undersøgelse af f.eks. de anvendte råstoffers oprindelse eller udbredelsen af kvinde- og/eller børnearbejde. Problemet er her, at de ønskede oplysninger ikke anføres hvert år og ikke anføres for alle virksomhedstyper.

Generelt er anvendelsen af fabriklisterne forbundet med visse problemer, idet de er behæftede med en række fejl og mangler, som det ikke i dag er muligt at korrigere.

Listerne bygger på de oplysninger, de enkelte virksomhedsejere selv indsendte, hvilket i sig selv indebærer en risiko for fejl i oplysningerne. Da de kunne frygte, at der eventuelt ville blive lagt ekstra skat på virksomheden efter antal beskæftigede, produktion og/eller forbrug af råstoffer, må man formentlig gå ud fra, at de opgivne tal ligger i underkanten af de faktiske.

Ligeledes viser f.eks. undersøgelser foretaget i København i slutningen af 1840erne af fabrikkdirektør Rawert, at de indsendte lister er yderst mangelfulde og ufuldstændige. Således er der en del virksomhedsejere, der overhovedet ikke figurerer på listerne, selv om de retteligen burde være der.

For Sønderjyllands vedkommende er det

bl.a. et problem, at opgørelserne over skibsværfterne er yderst sporadisk bevarede. For Åbenrå by er de optegnet på specielle lister, og for Gram herred (Kalvø) indgår de i de almindelige fabriklistes. For resten af Sønderjylland er der ikke i forbindelse med fabriklisterne fundet oplysninger om skibsværftsindustri – selv om den påviseligt har eksisteret i et vist omfang i både Sønderborg og Haderslev.

Ligeledes udgør teglværkerne et problem i denne periode. Principielt krævedes der koncession til teglværksbrænding, uanset hvor stor produktionen var. Det indet, at også personer, der byggede en teglovn for at brænde sten til et enkelt byggeri, skulle have koncession og dermed kom til at figurere i fabriklisten – som regel dog med et ganske ringe antal beskæftigede. Det var dog langt fra alle disse små teglværker, der havde koncession, og fra 1858 blev det da også bestemt, at der ikke krævedes koncession, hvis man blot brændte sten til eget brug. Herefter forsvandt disse små teglværker definitivt ud af listerne.

Listernes unøjagtighed fremgår endvidere af, at for eksempel Stallknechts jernstøberi i Slotsgade, Åbenrå, figurerer i fabriklisten fra Åbenrå amt, indtil Slotsgade bliver indlemmet i Åbenrå by i 1861. Jernstøberiet skulle herefter være opført i fabriklisten fra Åbenrå by, men det er ikke tilfældet.

Yderligere unøjagtigheder fremkommer ved, at det ikke oplyses, om de beskæftigede er fuldtidsbeskæftigede eller kun har været ansat en kortere periode. Det gælder især for de beskæftigede daglejere samt for børn. For børnenes vedkommende oplyses det en enkelt gang direkte, at de kun var beskæftiget om eftermiddagen. Daglejerne har formentlig haft en løsere tilknytning til arbejdspladsen, uden at det er muligt ud fra fabriklisterne at afgøre arbejdets omfang nærmere.

En del af arbejdet har været sæsonarbej-

de – og heller ikke det fremgår særlig ofte af fabriklisternes oplysninger. For eksempel var teglværksarbejde et typisk sæsonpræget erhverv.

Det samme gjaldt i vid udstrækning for knipleri, hvor mange af kniplerskerne kniplede om vinteren, mens de om sommeren havde ansættelse som tyende på landet, hvorved de kunne tjene mere end ved knipleri. Her – som andre steder inden for især tekstilindustrien – var overgangen til husflid flydende, idet en del af arbejdet blev udført i hjemmet hos den enkelte arbejder.

Der er således heller ikke mulighed for at udregne f.eks. produktivitet pr. arbejder, selv om man måtte være i besiddelse af oplysninger om produktionens størrelse, idet det er uvist hvor stor en del af året den enkelte arbejder har været beskæftiget.

Folketællingerne er ikke meget bevendt som en erstatning for manglende fabriklister, idet erhvervsangivelserne her er me-

get unøjagtige og langt fra altid afslører en eventuel tilknytning til en industriel virksomhed.

Husejerne skulle selv give oplysningerne til folketællingerne, hvorved der kom mange forkerte oplysninger. Desuden blev medhjælpere rubricerede som tyende, og ufaglærte industriarbejdere som regel som daglejere og arbejdsmænd, mens kvindelige, gifte arbejdere og børnearbejdere blev anført uden erhvervsangivelse. Dertil kom, at mange erhverv for størstedelens vedkommende blev drevet som bierhverv og derfor ikke anført.

Fabrikliesterne er således af problematisk natur, da de er ufuldstændige og behæftede med fejlmuligheder. Man kan derfor ikke gå ud fra, at det er de eksakte tal for den sønderjyske industri i denne periode, der figurerer i listerne, men de kan – med forbehold – tages som en indikator for, hvorledes udviklingen forløb.

Oberst Conrad von den Brincken

Af H. P. DRESCHER, HADERSLEV

Von Brincken er født i 1635 i Kurland og kom herfra til Danmark, men først i 1661 finder vi ham i hærens lister som ritmester for et frikorps på Bornholm. I august 1665 afgiver han vist nok dette kompagni til ritmester H.H. Westerwahlt, idet denne søger kongen om overtagelse af kompagniet. Ansøgningen findes i Rigsarkivets 3. afdeling, under Indgåede sager som nr. 95/1665.

Vojensgård

I maj 1666 bliver v. Brincken udnævnt til oberstløjtnant i Holstenske Landeværnsregiment og i 1667 får han den kongelige

pensionsgård, Vojensgård, der som så mange andre gårde i landsdelen var lagt øde i Kejserkrigen (1627-1629). Ved overtagelsen forpligter han sig til at reparere bygningerne, imod at blive fritaget for afgifter og skatter i fem år. Kontrakten er konfirmeret 1. juni 1667.

Gården forblev i von Brinckens eje indtil 1676, hvor den blev solgt til sekretær Nikolaus Freucken.

Den 30. september 1670 beordres v. Brincken sammen med to kaptajner og to løjtnanter til Slesvig-holstenske Infanteriregiment for at komplettere oprettelsen. Chefen var da oberst Johan Witmacke.

1672 køber han Fårupgård i Fårup sogn, Vejle amt for 2200 rigsdaler i kr. og 200 rigsdaler i specier. Ved v. Brinckens død i 1696 arver sønnen Bendix gården.

1675 har Conrad v. Brinckens regiment station i Rostock, hvor han en kort tid er kommandant, men i 1676 bliver han oberstløjtnant i Slesvig-holstenske Infanteriregiment og chef for 1. haderslevske kompagni. Samme år, den 14. maj, bliver han udnævnt til oberst og kommandør for regimentet, hvis egentlige chef er overfeltmarskal, hertug Johan Adolf af Slesvig-Holsten-Pløn, for endelig 25. november at blive chef for regimentet. I februar 1676 bestod regimentet af 3 kompagnier fra Haderslev amt, 1 fra Rendsborg, 2 fra Segeberg, 1 fra Krempe, 1 fra Wilster og 1 fra landskab Pinneberg. 2 af dens 3 bataljoner deltog i 1676 i felttoget i Mecklenborg.

I marts 1676 anvendtes hele regimentet til at sløjfe Tønnings fæstningsværker.

20. marts 1676 blev 6 kompagnier beordret til at afgå til Skåne, senere blev resten af regimentet indskibet fra Kiel og afgik til omegnen af Landskrona, hvor hele regimentet var samlet 1. august.

I Skåne deltog regimentet i erobringen af Landskrona den 3. august, Kristiansstad den 15. august og i slaget ved Lund den 4. december. Herefter forstærkedes regimentet på grund af tabene efter disse slag med tolv kompagnier, der blev hvervet af oberst von Brincken.

I foråret 1677 er to bataljoner i Glückstadt og én bataljon i Fredericia, og oberst von Brincken køber da Haraldskær i Skibet sogn, Vejle amt. Haraldskær er en gammel hovedgård, som sagnet omtaler som Harald Blåtands kongsgård – et andet sagn sætter gården i forbindelse med den senere Harald Kesja, Erik Ejegods søn, der i 1135 blev dræbt her af sin broder Emune. Historisk træder gården frem år 1432, da den ejes af Niels Friis, senere af Munkslægten, der solgte gård og gods, 133 tøn-

der hartkorn, til Brincken.

Conrad v.d. Brincken, øgede arealet til 200 tønder hartkorn og fik gården ophøjet i den skattefri hovedgårdsklasse.

Efter hans død i 1696 overgik Haraldskær til sønnen Godske, der døde 1730. Hovedfløjen er fra 1590.

14. juli 1677 er hele regimentet (12 kompagnier, ialt 827 mand) samlet i lejren ved Landskrona og den 16. juli deltager regimentet i slaget ved Landskrona, der koster den danske hær ca. 2500 mand, og efter slaget blev regimentet på grund af de store tab opløst og fordelt til Kongens, Dronningens, Prins Frederiks, Prins Kristians og Prins Georgs regimenter. Ved opløsningen talte regimentet af dets oprindelige styrke på 827 kun 423 mand, hvoraf 328 var menige.

V. Brincken står nu uden ansættelse og søger om orlov til sine godser, men kongen, Christian V, giver imidlertid besked om, at v. Brincken skal beholdes i tjeneste og beordrer generalkommandoen til at betale ham »traktement« (løn). 15. december får han dog orlov til sine godser i Jylland, Haraldskær og Fårupgård.

Pensioneret som 43-årig

1. oktober 1678 finder vi v. Brincken opført som »reformé« på pension og i 1682 er han opført som »gratialeperson« på pension og til disposition (rådighed). 1692 dør han og bliver den 31. september begravet på Skibet kirkegård (hans lig må henstå i fire uger udover den ordinære tid). Ved sin død benævnes han som besidder af Fårupgård.

Conrad von den Brincken var gift med Anna Ahlefeldt af huset Tramp. Hustruen er 6. november 1694 begravet på Skibet kirkegård.

KILDER:

Rigsarkivets 3. afdeling.

Otto Waupel: Den dansk-norske hærs historie. Samt Danske herregårde og slotte.

En skolehistorie fra Hjerpsted

Af LAURITZ RETLEF LASSEN

Overlærer L. R. Lassen, København, skrev om sin morfar, Johan Retlef Hansen i Sønderjysk Månedsskrift 1970, 2, og her gengiver han et brev, som hans morfars morfar skrev i 1801. Han forklarer samtidig, hvorledes det sjældne mellemnavn kom ind i slægten.

Lige ved indgangen til kirkegården ved Hjerpsted kirke ligger der en stor gravsten, der bærer navnet Johan Retlev Jensen. Den fortæller, at denne var sognepræst for den derværende menighed fra 1770 til 1801, og at han døde den 23. juli 1801.

Efterfølgende skrivelse er forfattet af stedets degn på denne tid, Christen Jensen Bruhn, som virkede i Hjerpsted fra 1790 til 1802; han var gift med skipper Anders Petersens datter Helene Margrethe, født 1778.

Skrivelsen er stilet til provsten i Tønder, G.J. Schmidt, skrevet få uger før præstens død, og giver – også uden kommentarer – et billede af forholdene i byen for små 200

år siden. Stridigheder eksisterede også dengang befolkningslag imellem, og selv om degnens far var gårdejer på Vejleegnen, er det ikke blide følelser, han nærer over for de hovne og stædige bønder i Hjerpsted.

Morsomt er det at se, hvordan det sønderjyske slår igennem i teksten, som for eksempel »hvorpå de blev ens om« (de blövjens om) eller »den ophidsede deel sver højt og dyrt på« (sverre, datid: de sver), ligeledes »forglemte« i stedet for glemte og »og« for også.

Stridighederne er jo nok årsag til, at degn Bruhn søger bort. Han får i 1802 lærerembedet i Rens, dog først efter biskop Adlers indgriben, og efter en alvorlig holmgang mellem provst Schmidt og bønderne, der ønskede en »billigere« lærer. – At Bruhn ikke havde glemte sin afdøde præst, som han må have haft et godt forhold til, viser sig, da han i 1803 ved dåben giver sin søn navnet Johan Retlef.

Til provst G. J. Schmidt, Tønder, fra degn G. J. Bruhn, Hjerpsted:

Højvelærværdige og højlærde Herr Provst! Herved tager jeg mig den Frihed at tilsende Dem en Genpart af min Oversættelse af Deres Forslag til vores Skolereform og smigrer mig med det Haab, at De gunstigen ville overse de Fejl, som deri maatte forefindes! Vedhæftet Deres Original blev den af vor retskafne Kirkevæрге Christian Nissen, Sognefolket forelæst. Men hvilken Virkning den foraarsagede, vil De neppe kunne forestille Dem. De Skiældsord og Grovheder, hvormed de overfusede den go-

de Mand er ikke at beskrive, og det forstaaer sig, at Kirkevisitatorerne samt Præsten og Degnen blev ikke forglemte. I deres Hede foreslog nogle at anklage K. Visitat: paa højere Sted, eftersom de slet ikke troede, at det var en Kongelig Anordning, men noget Kirkeprovsten og Præsten selv havde »sammensmadret« – som de udtrykte sig –. Men da dette ikke fandt almindeligt Bifald, foreslog Boelsmanden Andreas Mønsen i Koldbye at bruge Represalier – som skulde bestaae deri, at afkorte Præsten og

Degnen i alt hvad der var muligt. – Dette fandt strax Bifald af Niels Pedersen, Sandmand i Jerpsted, og ham fulgte de øvrige Bønder, samt nogle Kaadnere i Jerpsted, der vare beslægtede med dem, undtagen Christian Nissen – men i Koldbye var der ingen der bifaldt dette, undtagen benævnte Ophavsmand. For at holde denne Vedtægt nøje, satte de 5 Rgd. til Straf for den Afvigende.

Denne nydelige Vedtægt bragtes virkelig paa St. Hans Dag i Udførelse. Paa Denne nemlig skal enhver som have Kiøer yde Smør til Præsten og Degnen og den fastsatte Rettighed er 2 Mark af hver Koe. Nu har det fra gammel Tid været Skik at Præsten og Degnen have givet de Smørydende et lille Laug eller Gilde, hvorfore de ogsaa fra gammel Tid af have givet 1 á 2 Mark af hver Koe til Overvægt, og denne Overvægt var det, som de afkortede. Sagen i sig selv er jo lige saa latterlig i de fornuftiges Øjne, som den er Bevis paa en nederdrægtig Tænkemaade, og det smerter mig uendelig, at den ædle Pastor Jensen skulde paa sit Sidste modtage saa slette Prøver af dem! Jeg siger paa sit Sidste, da det maa ske er Deres Højvelærværd: vitterligt, at hans svagelige Tilstand forøger sig med hver Dag, og at han, i mine Tanker, ikke har meget ulevet, og da vil de stakkels Jerpstedter først erfare, hvad de have tabt i ham, hvilke Omkostninger de da vil faae, som han ellers paatog sig. For at give Dem et Bevis paa hans ædle og Bøndernes slette Tænkemaade, maa jeg endnu fremsætte følgende: Den Gang Folket var forsamlet om Skolereformen, besluttede den opsætsige Deel, ikke at indgaae Forslaget om den Præstegaardsfenne til Degnen; de havde – sagde de – Skat nok alligevel, og vilde ikke betynges med en nye til Præsten, de kunde jo udlægge Degnen noget Hedejord, eller og noget andet af samme Qualitæt. Men Huset skulde de jo sagtens bygge, og dette vilde de gjøre strax. Imidlertid indsaae de

at det ikke var saa let en Sag, eftersom de slet ingen Materialier havde i forlag og nogle tildels ikke var at faae. Hvorpaa de bleve eens om at forsøge, om de ikke kunde kiøbe Pastor Jensen det Huus af, som han har liggende Vesten i Byen og bruger til en Kornlade. Huset har forhen været beboet af en Farver, har en god og bequem Beliggenhed til en Degnebolig med en Kaalgaard hos og er ærlig sine 200 Rd værd. Kirkeværgerne bleve afsendte for at slutte denne Handel, og den ædle Jensen er ej alene villig til at overlade dem det, men endog at – skienke dem det reent ud! Det var gloende Kul paa deres Hoveder, dem kunde de ikke taale – den ophidsede Deel sver højt og dyrt paa, at de ei ville have hans Huus paa saadan Maade, de var da selv i Stand til at bygge et! Et tydeligt Beviis paa at Bondestolthed ingen Grændser har og jo skaansommere og lemfældigere han behandles, desto værre han bliver. Saa-danne Folk maa tages paa en alvorlig Fod. De 6 Uger ere nu næsten forløbne og der er endnu ikke udrettet det ringeste i denne Sag, men de have i sinde at lade det beroe.

Deres Højvelærværdighed tilgive mig, fordi jeg har besværet Dem med denne ubehagelige Skildring! Jeg troede det var Pligt at melde Dem Sammenhængen og derved meddele Dem et lille Bidrag til en Charakteristisk over den lave Klasse.

Med Glæde kan jeg endnu melde, at Herr Jensen dog nu har faaet nogen Lindring ved de af Hr. Kirchhof ordinerede Medikamenter, hvortil Gud give fremdeles Lykke!

Med sand Højagtelse forbliver jeg

Deres

Højvelærværdigheds

ærbødigste Tiener

Bruhn

Jerpsted, den 7. Julii 1801.

Kilder: Rigsarkivet. J. A. Tønder Provsti D 201 II.

En sønderborgsk sørøver

Af F.S. GROVE-STEPHENSEN

Det er en forskrækkelig sørøverhistorie, cand. jur. F.S. Grove-Stephensen, Sønderborg, har fundet frem. Den foregår til dels på kongelig majestæts strømme, og kun få af de implicerede overlever.

Den 1. juni 1594 blev der på Kongens Retterting – en slags højesteret – i kongelig majestæts og hele rigsrådets nærværelse afsagt dom over den jydsk adelsmand Jacob Rostgård til Lergrav, der en uge efter dødsdommen blev henrettet på Københavns slotsplads.

27 sørøvere

Rostgård blev fundet skyldig i sørøveri, fordi han med et lille tremastet skib – en kreyert – og en besætning på næsten 30 havde kapret tre skibe i dansk farvand, kastet mandskabet på et af dem over bord og holdt besætningen på de to andre fanget til trods for, at de af ham, Rostrup, påberåbte kaperbreve var blevet uvirksomme, til trods for at de kaprede skibe sejlede deres lovlige ærinde på kongelig majestæts strømme og desuden fordi han havde været skyldig i, at 27 mennesker var blevet dømt til døden og henrettet som sørøvere, fordi de havde fulgt ham.

En sønderborger på stejle

Mellem disse sidste var Claus Matzen fra Sønderborg, der havde endt sine dage i Helsingør, hvor hans hoved længe holdt sig på stejlen.

Jacob Rostgård, der var i økonomiske vanskeligheder og ved forskellige lejligheder i England og Nederlandene i årene omkring 1588/89 havde udgivet sig for udsending fra den danske krone, havde den 1. november 1589 af hertugen Alexander Farnese af Parma, generalstatholder i Ne-

derlandene og Emanuel Philibert markgreve af Ren thi, admiral for den spanske konge under 1. og 20. november 1589 fået udstedt to kaperbreve, som skulle give ham lov til at kapre skibe tilhørende kongen af Spaniens fjender, mod at han skulle observere al kristelighed og billighed overfor de fanger, han tog.

Kaperbrevene blev ikke benyttet, før Jacob Rostrup i foråret 1593 havde erhvervet et lille tremastet skib, som lå i Wismar. Da var udstederne af kaperbrevene forlængst døde og brevene var derfor uvirksomme.

Til skibet havde Rostrup hyret mandskab. I flere af de afgivne forklaringer synes det, som om adskillige af mandskabet ikke alene er blevet presset til at tage hyren, men endog er blevet tvunget til at tage den og i alt fald tvunget til at blive om bord, idet de fik et gevær, et langt rør sat for brystet, som de siger i vidneforklaringen.

Ingen barmhjertighed

Den 17. juni 1593 sejlede skibet nordpå gennem Storebælt til Fladstrand – Frederikshavn – og begyndte sin virksomhed i farvande mellem Skagen og Læsø.

Det første offer var et skib fra Emden, der på den tid var en af de betydeligste handelsbyer i Vesteuropa. Via Tønder og Husum drev den en betydelig handel med det gottorpske Slesvig, idet det frem for at sejle rundt om Skagen og betale sundtold kunne betale sig at landsætte varerne på vestkysten og på pramme og over land transportere dem til østkystens byer.

Rostrups næstkommanderende erobrede dette Emden skib, og bandt efter Rostrups ordre dets mandskab på hænder og fødder, før han selv tredie var med til at kaste dem bundne over bord.

Derefter løb de ind under Norge, det vil sige egnen omkring Marstrand i Bohuslen, som da stadig hørte under Norges krone; her solgte de en del af kornlasten for mælk og æg, mens 106 tdr. malt, som også var i lasten, blev byttet for to kanoner.

Denne egn var den eneste omkring Kattegat, hvor der var nogen mulighed for smugleri, for det var det eneste sted, hvor Sverrig imellem Halland og Bohuslen havde en korridor, egnen omkring Gøtaelvens udmunding.

Afsløringen

Senere tog de endnu to skibe, en hollænder og en Ostfriser, men her nøjedes de med at sætte prisemandskab om bord, medens fangerne blev ført over i Kreyerten. Kreyert og priser fik ordre til at sejle syd over, men undervejs gjorde besætningen mytteri og da de sejlede videre fra Århus, var de så få, at de måtte løslade en af de fangne skipper og lade ham navigere syd over til Kolding, hvor de ikke længere kunne holde den gående. Fangerne blev opdaget og hele den oprindelige besætning eller måske rettere resterne af den blev puttet i hullet på Koldinghus.

Hertil blev efterhånden ført alle de af besætningen som man fik fat i, fra Århus, fra Haderslev, fra Middelfart og Assens. Jacob Rostrup selv blev fanget af nogle Assensborgere, i en hæk udenfor byen, idet han lurede på en lejlighed til at komme over til Årø sund.

Jacob Rostrup benægtede fakta

Da Jacob Rostrup under sagen ved rettertinget nægtede alt, fremlagde anklageren Oluf Lunge til Odden, beskikket anklager, udskrift af det forhør, som slotsforvalteren på Koldinghus havde optaget over

besætningen i dagene 21. og 22. august 1593.

Claus Matzen fra Sønderborg erklærede her, at han havde hørt Jacob Rostrup sige, at det fremmede skib fra Emden »wor thett rette slau«, hvorefter han havde befalet dem at tage det. En vis Kurt havde fået ordre til at bringe fangerne i land.

Bortset fra Kurt og Claus Matzen indrømmede alle de andre, at Jacob Rostrup havde givet Kurt ordre til at kaste fangerne over bord efter at de først var blevet bundet på hænder og fødder.

Karsten Thumball forklarede, at Claus Matzen, da de tog det tredje skib, fik ordre til føre det syd på.

Claus Matzen indrettede fængslet ombord
Christen Madsen fortalte som vidne at Claus Matzen var den, der indrettede deres fængsel, som han lavede ved samme lejlighed, således at fangerne, da de blev ført om bord i kreyerten, fik deres fødder stukket i nogle huller.

Af en eller anden grund blev alle fanger ført til Helsingør, hvor byfogeden fik ordre til at tiltale dem for borgmester og råd, der som sættemænd dømte dem til døden. Kongen stadfæstede, og alle 27 blev hals-hugget og deres hoveder blev sat på stejle.

Rettertingsdommen henviser til Helsingørdommen der blev afsagt den 12. september 1593, og nævner, at Ludolf v. ther Hege, Kurt von Elmersdorff og Claus Matzen m.fl. blev straffet på deres hals. Andre navne nævnes ikke, så Claus Matzen må sikkert have været en betydelig person i det selskab, om han da ikke har været skipper på kreyerten.

Kilde: Danske Domme 1375-1662 bd. V nr. 722.

Svundne tiders rejsende oplever Sydslesvig

Engelsk forfatterindes indtryk fra Sydslesvig i 1790'erne

AF TORBEN GLAHN

Mary Wollstonecraft (1759-96) er en ret kendt engelsk forfatterinde, hun var en af pionererne for kvindebevægelsen i England, og iøvrigt moder til Shelleys hustru. Fra »Letters written during a Short Residence in Sweden, Norway and Denmark« 1796, har overbibliotekar Torben Glahn, København, hentet nedenstående skildring, som han har oversat. Hendes rejse førte hende på tilbagevejen gennem Sønderjylland:

Da jeg kun standsede for at skifte heste, indtage forfriskninger og sove, havde jeg ingen muligheder for at få mere at vide om landet, end det jeg kunne slutte ud fra det, jeg selv så, og det var tilstrækkeligt til at overbevise mig om, at jeg langt hellere ville have levet i nogle af de byer, jeg nu kom igennem, end i nogen, jeg havde set i Sverrig og Danmark. Det slog mig, at folket var nået frem til en tid, hvor dets evner vil udfolde sig, kort sagt; folk ser ud, som om de har åbent øje for forbedringer, de er hverken stivnet i uvidenhed eller knuget af slaveriets usselhed.

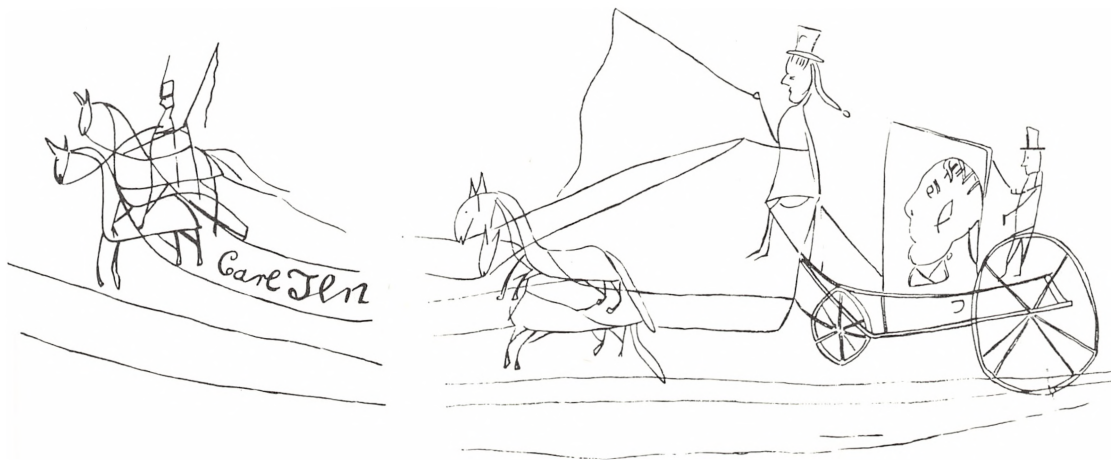
Efter det forudgående indtryk, som jeg dårligt nok kan sige, hvornår jeg fik, blev jeg behageligt overrasket ved at fornemme en sådan opblomstrende velstand i denne del af Tyskland. Jeg havde dannet mig en opfattelse af de små fyrsters tyranni, som i min indbildning havde kastet et mørkt slør over det ganske land, der nu svandt som nattemørket for solen.

Sandsynligvis ville jeg, hvis jeg havde haft tid til at gå i enkeltheder ved nærmere eftersyn have opdaget megen skjult elendighed som følge af uvidende undertrykkelse, men den trådte ikke åbenlyst frem

og inficerede den overflade, jeg så. Ja, jeg er overbevist om, at den almindelige oplysning i høj grad gør fremskridt i dette land, for det er kun derved, der opstår en aktivitet som den, der fik mig til at drage disse slutninger. Sandelig, Kongen af Danmarks tyske besiddelse, Holsten, syntes mig at være langt fremme for nogen anden del, jeg havde set, af kongeriget, ligesom de kraftige bønders kærnesunde udseende står i modsætning til den danske bondestands, tør man kalde det: magelighed.

Ved ankomsten til Slesvig, som er prins Carl af Hessen-Kassels residens, mindede synet af soldaterne en om alle de ubehagelige forestillinger om tysk despotisme, som umærkeligt forsvandt, efterhånden som jeg kom længere ind i landet. Jeg så med en blanding af medlidenhed og rædsel disse folk blive trænet for at sælges til at slagte eller blive slagtet, og en gammel tanke faldt mig ind, at det er bevarelsen af slægten, ikke individet, som synes at være Guds plan overalt i naturen. Blomster udfolder sig blot for at visne bort, fisk lægger deres yngel, hvor den vil blive opslugt, og fødes ikke en stor del af menneskeheden blot for alt for tidligt at blive fejlet bort. Understreger dette spild af blomstrende liv ikke eftertrykkeligt, at det ikke er menneskene, men mennesket, hvis bevarelse er så nødvendig for fuldkommengørelse af den store plan med universet.

Børn dukker op i tilværelsen, lider og dør, mænd leger som møl om lyset og synker ind i flammen, krig og »de tusinde onder, som kødet er arving til«, fejer dem ud i skovlevis, medens samfundets grusomme fordomme lammer livet og indfører et ikke mindre sikkert, men langsommere forfald.

80 cm bred tegning fra ca. 1800, sign. Carl Jen(sen), fra en fængselscelle på Slesvig rådhus.
 Fangen har tegnet en ganske vellignende karikatur af statholderen, landsgreve Carl af Hessen. Den midterste af de tre planker, som tegningen dækkede, er forsvundet og med den to af de seks forspændte heste. (Fra Ernst Schlee: *Leben und Treiben im alten Schleswig*, s. 38).

Slottet var dystert og trist at se. Terrænet omkring det var dog anlagt med en vis smag, en spadseresti, der snoede sig under skyggefulde træer, førte til en regelmæssigt bygget og livlig by.

Jeg gik over vindebroen og trådte ind for at se dette slot en miniature og gik op ad massive trappetrin, som det ville være forkert blot at kalde en trappe, op ad hvilken et helt regiment kunne have marcheret, skuldrende gevær for at exercere i uhyre gallerier, hvor samtlige generationer af fyrstehuset Hessen-Kassel kunne være blevet stillet op i rad og række, men derimod ikke genfærdene af alle de elendige, de havde sjakret med for at opretholde deres stat, medmindre disse luftige væsner kunne skrumpe sammen og udvide sig, som Miltons djævlé for at passe til situationen.

Synet af modtagelsesværelset og af tronhimlen, der skulle skærme den »fauteuil« som skulle forestille en trone, fik mig til at smile. Hele verden er et teater, og få er der, som ikke spiller den rolle, de har lært udenad, og de, som ikke gør det, synes at være mål, sat op for at blive slået ned af skæbnen, eller snarere skilte, der viser vejen for andre, mens de selv er tvunget til at stå tavse midt i snavs og mudder.

Mens vi ventede på vore heste, morede

det os at betragte kvindernes dragter, som var meget groteske og tunge. Den falske forestilling, at den er smuk, hersker her så vel som i Danmark. Jeg vil tro, den er meget ubekvem om sommeren, idet dens formål er at gøre en vis legemsdel, og ikke den slankeste, buttet, når naturen har gjort sin del. Dette hollandske modelune får dem ofte til at sukke under vægten af en ti-tolv skørter, som tillige med en hovedbeklædning, en stråhat, bogstavelig talt som en enorm kurv af lige så gigantiske dimensioner som skørterne, næsten skjuler såvel de menneskelige former som et guddommeligt ansigt, der ofte er værd at fremvise. Altid så de rene ud og trippede af sted, som dreves de af vinden under en vægt af takkelage, som jeg næppe kunne have løftet. Mange af de bønderpiger, jeg mødte, syntes kønne, det vil sige de havde et smukt udseende, strålende øjne og en slags skælmsk, vilter munterhed, som kendetegner landligt koketteri. De unge mænd opvartede i deres søndagsstads nogle af disse smukke piger, men havde en mere klodset måde at gå på, skønt deres dragt ikke var så besværlig. Kvinderne synes overalt at føre an, når det gælder forfinet optræden, det er den eneste måde, de kan hævde deres stilling på.

Landdagsvalget den 13. marts 1983.

Valgkreds	Valg	CDU	SPD	FDP	SSV	NPD	DKP	Grønne	I øvrigt
1 Flensborg-Vest Valgt: Klaus Matthiesen (SPD)	K 1982	10.261	8.524	1.255	7.450	–	107	1.911	–
	L 1979	12.385	14.142	1.323	6.685	510	61	633	15
	L 1983	12.260	12.260	457	6.557	–	50	1.151	133
2 Flensborg-Øst Valgt: Max Stich (CDU)	K 1982	12.945	8.001	1.195	3.957	–	34	1.980	–
	L 1979	14.317	11.502	1.437	3.178	705	33	664	16
	L 1983	15.394	12.967	644	2.906	–	13	931	153
3 Flensborg-Land Valgt: Thomas Lorenzen (CDU)	K 1982	14.790	7.382	1.664	3.719	–	10	1.294	–
	L 1979	14.792	10.278	1.370	3.192	761	30	595	9
	L 1983	16.890	11.950	544	3.424	–	18	968	85
4 Sydtønder Valgt: Peter Alliol (CDU)	K 1982	12.612	7.332	1.550	1.584	–	–	–	–
	L 1979	14.035	9.169	1.547	1.322	1.147	54	1.148	5
	L 1983	15.713	10.281	596	1.252	–	29	1.765	–
5 Husum-Land Valgt: Leopold Spaeth (CDU)	K 1982	16.405	8.611	1.829	1.628	–	–	–	–
	L 1979	17.254	10.566	1.774	1.416	44	26	845	19
	L 1983	18.889	12.586	692	1.445	–	25	1.303	50
6 Husum-Ejdersted Valgt: Carsten Paulsen (CDU)	K 1982	13.667	9.773	2.853	1.663	–	–	–	5
	L 1979	15.273	12.718	2.867	1.419	64	19	897	9
	L 1983	16.113	14.970	1.092	1.435	–	18	1.351	–
7 Slesvig-Vest Valgt: Dr. Egon Schübeler (CDU)	K 1982	21.080	9.187	1.822	1.319	–	–	1.491	–
	L 1979	22.232	12.019	1.939	983	68	23	758	7
	L 1983	23.760	13.632	726	987	–	28	1.242	–
8 Slesvig Valgt: Werner Detlefsen (CDU)	K 1982	16.212	10.959	1.835	2.633	–	–	1.513	–
	L 1979	17.719	14.414	1.902	2.344	90	32	842	10
	L 1983	17.847	16.286	714	2.156	–	23	1.269	–
9 Egernførde Valgt: Hans-K. Solterbeck (CDU)	K 1982	15.581	12.234	2.170	884	–	72	1.481	–
	L 1979	17.197	14.541	1.978	791	–	90	733	17
	L 1983	18.216	16.812	945	743	–	64	1.022	–
12 Rendsborg-Vest Valgt: Heinz-Wilh. Fölster (CDU)	K 1982	21.634	9.304	1.873	82	–	34	851	–
	L 1979	22.247	12.044	1.676	103	94	54	1.031	14
	L 1983	23.828	13.439	728	109	–	37	1.151	–
13 Rendsborg Valgt: Günther Neugebauer (SPD)	K 1982	13.834	12.113	2.166	386	–	28	1.342	–
	L 1979	14.983	15.630	2.313	416	63	34	738	22
	L 1983	15.471	17.798	868	355	–	16	963	–
14 Rendsborg-Øst Valgt: Werner Hahn (CDU)	K 1982	21.581	12.076	2.733	174	–	49	2.105	–
	L 1979	21.811	16.964	2.393	189	55	30	1.088	15
	L 1983	23.445	18.553	1.177	193	–	32	1.380	161
21 Pinneberg-Nord Valgt: Rainer Ute Harms (CDU)	K 1982	20.545	10.997	3.488	–	–	584	1.954	–
	L 1979	21.247	14.889	2.609	86	74	191	950	16
	L 1983	23.718	16.704	1.252	83	–	236	1.853	–
25 Kiel-Nord Valgt: Dr. J. Lohmann (SPD)	K 1982	12.166	10.084	1.445	104	–	–	1.312	–
	L 1979	12.955	14.278	1.775	169	–	48	751	20
	L 1983	13.502	15.701	760	170	–	27	1.054	42

I HELE SYDSLESVIG OG HOLSTEN

Kommunalvalget 1982	704.332	485.607	96.143	25.583	–	3.820	55.084	669
Landdagsvalget 1979	757.664	653.982	90.131	22.293	2.825	3.123	38.009	804
Landdagsvalget 1983	814.539	726.610	35.823	21.815	–	2.203	59.317	1.945

Valget i Sydslesvig, 13. marts 1983

Af FR. RUDBECK

Blev det et godt valg i Sydslesvig den 13. marts? På baggrund af, at de senere valgs fremgangslinie tydeligt blev brudt, og stemmetallet gik knap 500 tilbage, er det rimeligt at rejse spørgsmålet. Det var tydeligt, at SSV denne gang var i en alvorlig klemme under de store partiers interne opgør og forsøg på otte dage efter forbunds-dagsvalget at rette på det mønster, der viste sig efter dette valg. Denne realitet bidrog givetvis til at gøre adskillige danske vælgere usikre. Man så gerne efter 33 års CDU-styre et systemskifte i Slesvig-Holsten. Det forklarer delvis stemmetabet i Flensborg. Andre følte vel, at det netop gjaldt om at støtte den borgerlige regering, der under Uwe Barschels ledelse havde vist en vis imødekommenhed overfor de danske bevillingsønsker. Det kostede især i en del landdistrikter stemmer til CDU. Helt kan det vel heller ikke udelukkes, at nogle især på vestkysten har følt sig mere tiltrukket af de grønne. Alligevel blev der stemmer nok, og Karl Otto Meyer fik mandat nr. 71 af 74 mulige.

Et er sikkert, SSV undgik derved at blive dømt til politisk betydningsløshed. Da hverken FDP eller de grønne kom over

spærregrænsen og derfor heller ingen mandater fik, er SSV nu det eneste mindre parti overfor CDU's 39 og SPD's 34 mandater. Men var blot et af de to små tyske partier kommet ind i landdagen, var SSV gledet ud.

Det bliver ingenlunde nogen let opgave at hævde sig mellem de to store. Om det vil lykkes Karl Otto Meyer at blive en formidlende kraft er nok tvivlsomt. Afstanden mellem de to partier er for stor, og SSV skal nok føre noget af en balancegang, skal partiet ikke fremtidigt blive stemplet som enten sort eller rødt med risiko for direkte indre splid til følge. SSV må nok i meget høj grad satse på to meget væsentlige punkter i partiets valgprogram: at være den danske folkedels talerør og at være det parti, der stærkest vil varetage landsdelen Sydslesvigs især erhvervsstrukturelle interesser.

Ellers går SSV en usikker fremtid i møde. Partiet fik ingen andel i den øgede valgdeltagelse, og med udsigten til yderligere betydelige fraflytninger fra den erhvervs-hæmmede landsdel tegner billedet sig ret usikkert. SSV er jo ikke fredet, men skal fortsat kæmpe for sin eksistens, og det må

Sydslesvigsk Vælgerforenings procentandel i stemmerne udgør:

	Landdag 1983	mandater	Forbunds- dagsvalg 1983	kommunal- valg 1982	Forbunds- dagsvalg 1980	Landdags- valg 1979
Valgdeltagelse	85,0		89,3	73,8	89,0	83,3
CDU	49,0	39 +2	46,5	50,1	39,9	48,3
SPD	43,7	34 +3	41,7	34,6	46,7	41,7
Grønne lister	3,6		5,2			
FDP	2,2	÷4	6,3	6,8	12,7	5,7
SSV	1,3	1		1,8		1,4
Andre	0,2		0,3	6,8	1,6	2,9

da gøres ud fra SSV's danske og nordiske overbevisning. Kan det danske parti ud fra denne holdning i de kommende år overbevise vælgerne om, at netop SSV's politik her er den rigtige, vil der også fortsat være chancer.

Set i sin helhed er valgresultatet derfor nok tilfredsstillende men ikke så godt, at det ikke må føre til alvorlige overvejelser om, hvordan man både bliver i stand til bedre at fastholde alle vælgere og samtidig vinde de nye, der alene kan give SSV fornyet fremgang og dermed sikre det danske partis fremtid.

SSV opstiller kun i 14 af de ialt 44 valgkredse. I de 14 valgkredse, hvoraf nogle også rækker ind i Holsten, nåede SSV på 4,25 pct. Og ses der helt bort fra de fire ejderoverskridende valgkredse, fik SSV i de resterende 10 kredse ialt 6,01 pct.

Sammenligningen af en række lokale

SSV-stemmetal viser helt klart, hvor vanskeligt et valg det var.

	1979	1983
Lyksborg	357	286
Skovlund	138	142
Harreslev	983	1103
Vesterland	295	300
Nibøl	187	186
Læk	262	370
Risum-Lindholm	162	144
Husum	362	456
Bredsted	94	120
Nordstrand	30	17
Tønning	278	253
Slesvig	1165	1207
Egernførde	415	382
Rendsborg	217	194
Kappel	247	235

Som helhed kan man derfor sige: Godt, at det gik, som det gik.

En notesbog fra 1898

Af INGEBORG POULSEN

Fru Ingeborg Poulsen, Åbenrå, har skrevet lidt ud af en gammel dag- og regnskabsbog, der har tilhørt hendes faster, Anna Hanssen, Nørremølle.

Faster Anna boede sammen med sin mor på aftægtet på Nørremølle fra 1891. I den gamle notesbog skriver hun:

1. August 1898 – 45 mark i kassen.

5. august havde jeg fremmede, har hos bageren købt for 1,40 mark.

Varer 1.70 m. Et brød 0.40 m.

50 mark fik jeg af farbroder.

September d. 22.

Jeg var til Sønderborg i dag og betalte min vaskegryde 45 mark, en ny hat 3 mark.

Så solgte jeg en snes æg 1.10 mark, købte varer for disse penge.

Har nu tilbage 40 mark af farbroders penge.

1. oktober. Jeg fik 100 mark, som jeg havde tilgode af Johan, men har betalt til kirkeligt samfund, brandpenge og andet til husholdningen som kød og flæsk og smør og har nu 10. okt. 126 mark.

2. oktober. Jeg har været i Sønderborg og betalte min sorte kjole. Syløn 6.64 mark. Sko 6.50 m. Kjød og flæsk 3.30 og andet til huset 5.89 m. Ialt givet ud 22,43 m.

91 mark i kassen.

1. oktober 1898: Købt 2000 tørv 7 mark.

November 1898. Jeg rejste til Aabenraa

sidst i oktober, da frk. Jessen og Carlsen blev udvist. Jeg var der i 14 dage. Udvisningerne er jo ikke hørt op endnu. Dette år vil jeg mindes længe, og hvad skal det blive til?

10 mark omtrent gav jeg ud på rejsen.

22. nov. 70 mark i kassen.

Sidste søndag var der møde hos Kyd i Ullerup og sygeforeningen blev oprettet. Bidraget blev sat til 2 mark årlig for de flestes vedkommende. Vi fik så et udmærket foredrag om salmedigteren Hans Adolf Brorson af Kasper Jensen.

Den 16. dec. I dag var jeg i Sønderborg, 14 mark havde jeg med – gav 13 ud. 47 mark i kassen.

Julen 1898.

I julen var jeg hjemme. Hos Krestens var jeg som sædvanlig juleaften og juledag, men vi havde slet ingen fremmede juledag, Dorthea venter sig snart. 2. juledag var jeg i Ullerup, og 2 dage efter var børnene deroppe, og jeg kørte med dem hjem.

Nytårsdag 1899 var jeg hos morbrors, men gik om formiddagen og var inde hos Schmidts. Jeg blev og spiste haresteg sammen med dem, det bliver nok sidste gang jeg spiser hos dem der i det mindste. (J. H. Schmidt, senere Vojensgård, var dansksindet lærer ved den tyske skole i Snogbæk. Myndighederne ville derfor forflytte ham syd på, men han valgte at tage sin afsked.)

3. januar på Krestens fødselsdag kom Hans Peter, Joh. Og Marie og Schmidts. Han talte med Hans Peter om sine sager, men holdt ligegodt skole endnu. Den 17. fik jeg fra H.P. 50 mark.

Den 26. jan. er lille Rigmor født.

Den 24. købt 1400 pund kul. 10 mark. Købt majs til hønsene, 1.50.

Den 25. har jeg 37 mark i kassen.

Juli 24. fik jeg 61 alen lærred, som Grethe Iversen har vævet, væverløn 10,80 m. Jeg har brugt fra 16. dec. 1897 til jan.

1899 515 mark, deraf 50 til forsamlingshuset. 1899 d. 26. august havde jeg en fornøjelig fødselsdag. Farbroder havde sendt mig 100 mark.

1899 d. 8. juni kom farbroder Hans Peter fra England og rejste i dag d. 26. Gud velsigne og bevare ham. Han gav mig 50 mark. Fik 80 m. renter fra Rasmus.

29. juli 1900 fik jeg min årlige rente fra Johan 178 mark. Den 28. september. Jeg kom hjem fra rejse på faders fødselsdag. Har været borte i 3 uger. Jeg har hørt meget godt, mange gode foredrag, som jeg længe kan have godt af. O Gud ske lov for nådens ord, som trøster dem, der græder.

2. januar 1901.

Så er århundredet nu sunket i sin grav, og vor kære gamle Andreas ligeså. Han døde natten før juleaften. Det var strengt for mig at modtage budskabet i Aabenraa, men Gud ske lov, han fik så god pleje, og at Kirsten kunne komme. Hans datter Marie var også hos ham, da han døde. Nu er han fri for vinterkulde og slap fri for alderdomssvaghed, han arbejdede til 2 dage før han døde. Vor herre hjælpe os alle at samles med ham igen. (Andreas var en gammel tro medhjælper på gården, han passede brændevinsbrænderiet i farfars tid, han havde en stue på aftægten).

I 1900 har jeg i indtægt haft 485 mark 60 pg. 50 mark har jeg.

435 mark og 60 pg har jeg brugt til føde og andet og klæder.

2 mark giver jeg til sygeforeningen, 2 m til kristeligt samfund, 1 m til skoleforeningen, 2 m til brandpenge og 3 m hvert fjerdingår til frimenigheden. Den 2. januar 1901 betalt mit træ, 2 meter = 12 mark.

Den 5. februar solgt det gule sengested. 6 mark.

14. marts var lille Johanne hos mig i 14. dage. I Sønderborg købte jeg et sølvfingerbøl til Marie i Stubbom, et par knapper til Laurids, et sølvfingerbøl til Ingeborg

Andresen. Betalte min trøje til fru Karberg. Gav omtrent 24 mark ud, så jeg har kun 22 mark.

Den 26. marts er lille Ingeborg født.

April 1901. Jeg fik en ny kjole og ny regnkåbe til pinsen, som fru Karberg syede, hun tog 15,75 mark.

Har købt et par støvler til 4 m 50 og et silkeforklæde.

Sådan fortsætter Faster noteringerne af de beskedne indtægter og udgifter ind imellem fortæller hun oplevelser:

Jeg var i Aabenraa løverdag d. 5. Om søndagen var Hans Peter, Lene og jeg nede på Schweits (senere Folkehjem) at høre Thomsen.

1. juni året 1903. Jeg har nu betalt de 100 mark til kirken. 29 august. De sidste penge til Sundeved Frimenighedskirke er betalt. 1906, den 27. juni kom farbroder fra England, og han rejste 24. juli.

Der har været mange fornøjelige gilder med familie og det har været fornøjeligt men travlt, da en af pigerne blev syg og kjed. Jeg har hjulpet dem meget, som har været en glæde. Måske er det sidste gang, vi ser den kære farbroder hernede på jorden, hvem ved det uden han Herren, som tæller dag og time.

Jeg fik lige brev, at Mads Nielsen i Skærrup er død, fred med hans minde, han har sit overstået og er havnet der, hvor der er godt at være.

10. juni 1907.

I år er pigerne begyndt på Sandbjerg. Agnete flyttede derved lige efter påske, og Marie da hun kom hjem fra Norge 14 dage før maj. Det er et stort arbejde, Christens har haft med udstyrelsen af palæet og pigerne jo også.

Gud give dem lykke. Gjæsterne begynder lidt småt at komme. Hr. Kieler er den

første. Og i aften kom der en sygeplejerske Ingeborg Andersen.

Det har været bygevejr hele dagen, og vi har ild i kakkelovnen.

29. august 1910. Jeg ser, at jeg ikke har skrevet siden 1907.

I 1908 var farbroder fra England her igen.

I 1909 var jeg 60 og havde en fornøjelig fødselsdag, som blev holdt inde og jeg fik mange gaver.

1910. Nu har farbroder været her igen, og jeg fik 50 mark, som jeg benyttede til et nyt komfyr, det kostede ellers 74 mark.

Nu stunder fødselsdagen igen til. Gud ved, hvor mange jeg endnu skal opleve. Ham være pris og tak for al sin godhed.

1919. 70 års fødselsdagen blev forskjellig fra de andre. Vi har haft den store krig og nu den deraf følgende dyrtid.

Således gav jeg for lidt over 12 pund kød til steg 67 mark 3 pund smør 18 m. en ost 5 mark. 2 pund mel fik jeg af søster Marie og 10 æg. Jeg fik en del levnedsmidler foræret. Søster Ingeborg sendte en pakke med kaffe, sukker, fint mel og chokolade, som kom dagen efter. Jeg fik 3 tærter foræret, og jeg havde hjælp af Agnete, Rigmor og Ingeborg. Vi spiste inde og drak kaffe hos mig om eftermiddagen. Om aftenen fik vi risfløderand med abrikoser. Hans Peter kom ikke. Han er alt for optaget efter at være bleven minister. I år er det også sidste år, at Christen og Dorthea råder i Nørremølle. Det er vemodigt at tænke på. Jeg har nydt meget godt hos dem. Gud lønne dem derfor.

Faster Anna døde 21. januar 1934.

Hun var en af de stille, men hun gjorde en stor indsats med sin danskundervisning i den tyske tid.

Bog anmeldelser

Et herred i Sydslesvig

Paul Tappe: Det gamle Kær herred i billeder og tekst. 228 sider, heraf 44 tysk tekst. Rigt ill., indb. 244 kr. Udgivet af Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig/Rosenkilde og Bagger, 1982.

Siden Studieafdelingen i 1969 udgav bogen om Nørre og Sønder Gøs herred, har vi ventet på en fortsættelse af den sydslesvigske herredsbeskrivelse. Den nu foreliggende bog kan dog ikke betragtes som en videreførelse af arbejdet med Gøs-bogen. Den er nærmest at betragte som en fortsættelse af Paul Tappes bog fra 1977 om det gamle Læk. Det er den også i henseende til udstyr, bortset fra at man af uransagelige årsager har flyttet alle billederne fra højresiderne over på venstresiderne. I en art tillæg har man desuden oversat alle teksterne til tysk, sikkert en hensigtsmæssig foranstaltning, da bogen i lige så høj grad henvender sig til herredets tyske befolkning som til danske læsere.

Men hvad menes der med vendingen »Det gamle Kær herred«? Da herredsordningen blev afskaffet i 1888, menes der måske kun det tidligere Kær herred? Eller eftersom det sidste billede stammer fra 1920, sigtes der muligvis med »det gamle« blot til tiden før 1920? I hvert fald tænkes der ikke på Kær herred i den gamle udstrækning, for det nævnes udtrykkeligt, at Skovlund og dele af Valsbøl sogn ikke er medtaget, fordi de på et tidligere tidspunkt er lagt ind under Flensborg amt.

Kuriøst nok oplyses det end ikke i den indledende oversigt, hvilke sogne Kær herred omfatter. Til gengæld meddeler forfatteren – lidt for frejdigt – at herredsinddelingen går tilbage til tiden før år 800. Forskerne er ikke enige, men i almindelighed mener man ikke at kunne finde herreder i Sønderjylland før det 11. århundrede.

Men nu til det værdifulde, som er bogens

indhold. I billeder og tekst skildres området omkring Læk i Prøjsertiden, som sagt med punktum i 1920, og da så at sige alle billederne stammer fra efter herredsordningens ophævelse i 1888, repræsenterer herredet her mere end praktisk geografisk afgrænsning af billeddækningen end en historisk begrundet enhed. Forfatteren har med andre ord udvidet sin behandling af Læk (der ligger i Sydslesvig, sydøst for Tønder) til Læks opland.

Paul Tappe er en mester i at opstøve gamle fotografier og i at få personerne identificeret, og så har han samlet sig en baggrundsviden, der lægger perspektiv i billedteksterne. Således inspirerer billedet af et ægtepar på Humtrup kirkegård til en beretning om børnedødeligheden, billedet af en postvogn til en skildring af postsystemet, de talrige billeder af de talrige kroer illustrerer levendegørelsen af tidligere tiders kroliv osv. Landskabet stiger frem med mejerier og møller, smedier og købmandshandeler, kroer og kirker, gårde og fattigbeboelser, og det befolkes med levende mennesker fra tiden før der blev stille i landsbyerne. Bygningerne bliver afmalet ude og inde, og møblementet får vi med, både det gamle og det nye, der dukkede op med »støbejernsalderen«.

Brandene var hårde ved de stråttækte, de frivillige brandværn spillede en stor rolle, men det kunne også ske, at de lokale kom til at stå på vandslangerne.

Den 3-årige tjenestetid ved det prøjsiske militær animerede til udvandring, men så hjalp man sig med fremmedarbejdere. Teglværksarbejdere kom fra Lippe, til

merglingen indkaldtes sæsonarbejdere fra Magdeborg, Galizien, Polen og Italien, medens man blev underholdt af bjørnetrækkere fra Østrig-Ungarn og Rumænien. Under Verdenskrigen kom et nyt hold fremmedarbejdere; det var russiske krigsfanger, der kom på arbejde i landbruget, som måtte undvære sin egen arbejdskraft. Den var ved fronten.

Det danske i Kær herred møder læseren blandt andet med den sønderjyske dialekt. Læs for eksempel den skæmtevise, der er sunget af den nu 98-årige Peter Carstensen fra Holm om Peter Kryssen, der køe te stajs med fie tynde rau, for e pængh haj han behau. Og sammenlign så med Martin N. Hansens tekst: Pær Kresjen ky'r til stâjs. Han ky'r til stajs med fier tønder rov,

for pæng var hardt behov. (Martins vise-bog side 49).

Der er ligheder, men der er også forskelle i kørslen med de fire tønder rug. Forskellen ligger navnlig i, at Per Kræsjen vandt stort i kortspillet i Krumom, mens Peter Kryssen havde mindre held i kroen ved Klægsbøl dige. Siger det også noget om forskellen på Als og Vestslesvig?

Paul Tappes bog siger under alle omstændigheder meget om det vestlige Syd-slesvig. Han har ikke alene grundigt gransket Lecker Anzeiger og Tondersche Zeitung, men har tillige spurgt sig for hos de gamle i herredsområdet.

Bogen fortjener at blive læst også uden for Kær herred.

bjs.

Et bryllup i fornedrelse

Den 40. årgang af Jahrbuch/Heimatgemeinschaft Eckernförde e.V. er kommet op på 288 sider. Der er måske knap så meget stof af interesse for de nordlige sønderjyder som ellers, men der kan dog noteres en artikel om kunstnereren Asmus Carstens, der 1771 blev anbragt som lærling hos en vinhandler i Ekernförde og en beretning om et Marcussen-orgel, der 1820 blev installeret i Sieseby kirke.

Fire sider bliver der ofret på et bryllup, som fandt sted i Ekernförde den 21. marts 1602. Brudgommen var den bekendte guldmager Erik Lange, der under sine alkymistiske eksperimenter havde formøblet både sin mødre og fædre arv, henholdsvis Solvig ved Tønder og Engelsholm ved Vejle. Nu sad han i adelig gældsarrest i Ekernförde, hvor han var blevet opsporet af sin forlovede gennem 12 år, den 46-årige enke Sophie Brahe, en af Danmarkshistoriens lærdeste adelsdamer og iøvrigt søster til Tyge Brahe. Efter deres bryllup nævnte dato tog de til Haderslev for at få friheden

af deres kreditor, Bendix Rantzau. Men derefter tier kilderne indtil 1630, hævder forfatteren, lærer Thomas Thomsen, der henviser til Dansk biografisk leksikon fra 1876 og 1888. Men hvis han havde slået efter i den sidst udkomne udgave, ville han have set, at Erik Lange opholdt sig i Prag i hvert fald i 1608, og at Sophie Brahe efter sin mands begravelse i Prag 1613 fragik arv og gæld, og at hun i hvert fald fra 1616 boede i Helsingør, hvor hun døde i 1643, 87 år gammel. Ekernförde og Haderslev har hun kun kunnet mindes for fornedrelsen omkring sit andet bryllup.

Som tilgift til årbogen fra Ekernförde er denne gang fulgt et skrift på 54 sider af Gerd Stolz: »Kriegsgräber aus den deutsch-dänischen Kriegen von 1848/51 und 1864 im Kreis Rendsburg-Eckernförde – Ein historischer Wanderführer«. Foruden registreringen med billeder og tekster er der en introduktion af Gerd Stolz.

Der er flere tegninger i Hørup sogns årsskrift. De er »udført 1863 til Jørgen Jensen Rasmussen, Majbølroi, af hans daværende barnepige, hvis navn desværre er ukendt for os«.

Spadsereturen synes ikke at have været til større glæde for deltagerne – selv hunden keder sig åbenlyst. Men tegningen er jo i sig selv et morsomt lille tidsbillede.

Hørup sogn under lup

Lokalhistorisk forening for Hørup sogn. Årsskrift nr. 1.1983. 28 sider. Ill. 15,- kr.

Det var ikke uden betænkelighed, at bestyrelsen for den lille lokalhistoriske forening for Hørup gav sig i kast med udsendelsen af et årsskrift. Ideen var gammel, men vanskelighederne næsten uoverskuelige, og havde man ikke haft den ihærdige Hans Th. Tækker som formand var man næppe kommet videre i dag.

Han har skrevet det meste af indholdet, eller fundet det frem, og han har gjort det så fængslende, at også ikke-lokale folk læser det lille hæfte fra først til sidst. Indholdsfortegnelsen er på 30 linier, så der er rundt en ny ting på hver eneste side – man når ikke at blive træt af det enkelte emne. Her er nok at vælge imellem.

Forfatteren mener, det er gået fremad for almuen, hvis man sammenligner 1500-tallet med 1900-tallet: »Vi kan alle læse og skrive og har det frit og godt«. Men sundhedstilstanden dengang var mere end dårlig: »Hver gård havde begravelsesplads til ti lig. Småfolkene kun det halve«. Hvorfor har jeg ikke fundet ud af, bekender Hans Tækker ærligt.

Om nytårssangen: De sang i Hørup som de stadig gør i Ketting og Sebbelev. Men da den nye præst i 1892 opdagede, at folkene ikke »var helt ædru«, når de mødte ved midnatstid ved kirkegårdslågen, forbød han nytårssangen. »Så var den sjov forbi«.

»Kong Christian VIII døde den 20. januar 1848. Der blev begyndt at ringe den 26. januar og blev fortsat til 26. februar.« – Hvad man alt har kunnet bruge bønderne til, lige fra at feje kirken ren og ringe med klokkerne i timevis og bringe præsten hør og mælk og møde op hver søndag til gudstjeneste, tilføjer Hans Tækker.

Og fra 1864: Skydningen ved Dybbøl alarmerede befolkningen i Hørup, men »præstefolkene gik i kælderen og tænkte sig ikke muligheden, at der ville blive skudt på præstegården med kanoner, førend de fløj hen over hovedet på dem«.

De blev jo klogere. For resten var det et dansk batteri på Mindebjergvejen, der ramte lidt uheldigt.

Og endelig er der en virkelig morsom pristavle for levnedsmidler og andet fra 1875. Hans Tækker har gjort sig den ulej-

lighed at omregne priserne med 100 kg byg som møntfod: Dengang fik man 17 kg sukker for 100 kg byg, i dag 12 kg. Dengang 6 kg kaffe, i dag 2½ kg for 100 kg byg. I 1875 kunne man købe 40 liter brændevin, i dag godt én liter for de 100 kg byg. Og endelig får vi at vide, at 100 kg byg kostede 17 mark, mens en dagløn var fra 8 grosen til 1 mark.

Fra troværdig kilde er det oplyst, at Hans Tækker har stof liggende til adskillige årsberetninger – det lykkes utvivlsomt at få et passende antal efterfølgere til nr. 1. Ikke mindst fordi dette har skaffet foreningen henved 100 nye medlemmer, en solid forøgelse af medlemstallet på godt 300. Blot ville det være rart, om de næste numre også måtte oplyse kilderne til de mange fund.

ibs

Sønderjyske undervisningshæfter

Henrik Becker-Christensen og Preben Sørensen: Hærvejen gennem Sønderjylland (37 sider, ill.).

Jørn Buch og Peter Petersen: Den nationale kamp i Sønderjylland 1864-1920 (52 sider, ill.).

Begge hæfter udgivet af Amtscentralen for undervisningsmidler i Sønderjylland.

Amtscentralen for undervisningsmidler i Sønderjylland har udsendt foreløbig to hæfter i en serie med fællestitlen »Sønderjylland – Lokalhistoriske emner«. De er udgivet i samarbejde med Historisk Samfund for Sønderjylland og med støtte af Grænseforeningen.

Initiativet er prisværdigt, og de to emner, serien lægger ud med, er velegnede til undervisningsbrug.

Henrik Becker-Christensen og Preben Sørensen har kunnet give deres hæfte om »Hærvejen gennem Sønderjylland« undertitlen »Kilder – mindesmærker – turforslag«, og det er jo det spændende ved denne gamle vej, at skriftlige kilder såvel som forsvarsanlæg, broer og andre mindesmærker

i landskabet gør det muligt at følge dens spor.

Forfatterne har vurderet hærvejens forskellige funktioner som hærvej, handelsvej osv., men mærkeligt nok ikke som postvej, skønt posthistorien rummer det righoldigste materiale. De har end ikke ved omtalen af et trafikknudepunkt som Toldsted oplyst, at posten til Aabenraa blev afleveret i Toldsted og krævede særligt bud og ekstra betaling for at blive bragt til byen. Først efter de store vejarbejder kunne posten fra 1765 dreje af fra Hærvejen og følge ruten over Aabenraa. Denne ændring af hærvejs-trafikken giver dog ellers en interessant illustration til udviklingen. Det må også undre, at man ikke har udnyttet Detmers lan-

devejskort fra 1761, der som oplæg til vejreformerne giver en faglig kritik af de enkelte strækningers kvalitet på vejen fra Haderslev over Immervad til Rendsborg.

Jørn Buch og Peter Petersen har skullet løse en vanskeligere opgave med deres hæfte om »Den nationale kamp i Sønderjylland 1864-1920«, men også dette hæfte er tilrettelagt særdeles pædagogisk med sans for, hvad der kan fange i undervisningen. Forfatterne har især samlet sig om den nationale kamp på skoleområdet med talrige eksempler på, hvor dårligt danske børn blev behandlet.

Desværre skæmmes dette hæfte af forskelligt sjuskeri. Hvordan kan man komme afsted med at oversætte »Gewalt geht vor Recht« på dansk til »Magt er ret«? Den tyske formulering var titlen på en pjece, der blev udgivet af den kendte fortyningspræst pastor Jacobsen, Skærbæk, der ifølge billedunderskriften side 33 bekæmpede de dansksindede, »her bl.a. under mottoet, at magt er ret«. Men det er misforstået. I pjecen rettede pastor Jacobsen for en gangs skyld skytset imod de tyske myndigheder, der lod magt gå for ret.

Småfejl og unøjagtigheder er der tale om, når der for eksempel side 41 står, at det var den danske regering, der drøftede grænsespørgsmålet den 23. oktober 1918 (det var den danske rigsdag i et fællesmøde). Side 16 er optanter defineret, som om man også var optant, hvis man valgte at forblive i hertugdømmerne som tysk statsborger, og side 33 omtales optantkonventionen af 1907, som om den også gav tysk statsborgerskab til optanterne (det var kun til deres børn). Og det er misvisende side 12 at fremstille det, som om en grænse-dragning efter juridiske dokumenter ville følge Kongeåen.

Sprogforeningen, der blev oprettet 1880, er den ældste af de landsdelsomfattende danske organisationer, men det er forkert, når det side 18 nævnes, at »det var den

første af de dansksindedes mange foreninger« og det sammenstilles med, at det i 1918 var blevet til næsten 300 forskellige foreninger. Der sigtes til de næsten 300 organisationsunderskrivere på ønsket om en folkeafstemning i 1918, men blandt dem befandt sig landboforeningerne og andre foreninger, der er ældre end Sprogforeningen. Og er det for resten ikke lidt oppustet at imponere med tallet 300 i denne forbindelse, når man på den ene side har medtaget enkeltvirksomheder som fabriker, bryggerier og badeanstalter og på den anden side selskaber som hesteforsikringer, tærskeselskaber og dameklubber?

Side 23 er man uheldig med et forsøg på at være retfærdig overfor tyskerne. Mange regler, står der, var ikke beregnet alene på en underkuelse af de dansksindede i Sønderjylland, men skulle gælde overalt i det tyske rige, idet det var den tyske regerings opgave »at styrke og vedligeholde den prøjsiske nationalitetsfølelse«. Man har her forsømt at sondre mellem kongeriget Prøjsen og det tyske rige, som var en forbundsstat, hvis vigtigste enkeltstat var Prøjsen. Og for resten var det et klart sigte at ensrette grænsebeboerne efter prøjsisk mønster, selv om de absolut ikke ønskede at følge det. Der er såmænd ingen grund til at pyn-te på underkuelsen.

Når man side 10, 18, 21 og 42 beskæftiger sig med spørgsmålet om, hvilket område der faldt ind under det geografiske begreb Nordslesvig, der ansås at have rettigheder i henhold til Pragfredens § 5, burde svaret ganske enkelt være givet af valget i 1867. Flensborg hørte dengang med til Nordslesvig.

Forfatterne har ikke haft nogen heldig hånd, hvor de søger at skildre de indre danske modsætningsforhold. Hvorfor fremhæve, at H. P. Hanssen var en af de første, der gik til prøjsisk session, når Jens Jessen havde gjort det før ham? Og hvad mener man side 13 med formuleringen, at Flensborg

Avis afviste protestpolitiken? Og side 20 med, at H. P. Hanssen fremhævede nationalitetskampen som en social og politisk kamp? I det hele er fremstillingen af protestpolitiken og dens modstandere ikke just egnet til at klare begreberne.

Det er ærgerligt, at man må fremføre disse indvendinger, for der står virkelig meget godt i hæftet, der i mange henseen-

der er velegnet til at fortælle skoleungdommen om en periode, der ligger dem så fjernt og alligevel er den direkte baggrund for, at de nu kan gå i en dansk skole.

Forhåbningsfuldt står der foran i de to hæfter anført »1. udgave, 1. oplag«. Efter fornøden revision deler vi oprigtig håbet om, at det ikke bliver stående ved det.

Bjørn Svensson

Kunst syd for grænsen

Gerhard Eckert: »Schleswig-Holsteins Kunst – entdecken und erleben«. Husum Taschenbuch. Husum Druck- und Verlagsgesellschaft 1982. Ill. 9,80 DM.

Taschenbuch kalder vi på »dansk« pocketbook, men den foreliggende lille vejviser med mange illustrationer kan man give en tredie benævnelse: Handskerums-fører. Det er en bog, der kvantitativt kan omregnes til mange hundrede kilometre, hvis man vil køre efter den.

Slesvig-Holsten er oversat i den tyske kunsthistorie, hævder forfatteren, Gerhard Eckert, i indledningen. I historien er der talt meget om et »ungedeelt« Slesvig-Holsten, men kunsthistorikerne har ifølge forfatteren delt helt nede ved Main. Hvad der ligger nord for denne flod, har de sagkyndige ikke ofret stor interesse. Der er f.eks. udkommet en stor tysk kunsthistorie, som overhovedet ikke nævner Brüggemanns alter i Slesvig Domkirke.

Efter denne grausame Salbe må man – i al vemod – mindes afdøde bibliotekslektor Poul Kürstein, der ikke forsømte en skrivende lejlighed til at kritisere, at danske kunsthistorikere forholdt sig tilsvarende, men i modsat geografisk retning. Deres oversigtsværker gjorde holdt ved statsgrænsen og ignorerede Sydslesvig, hvorved både Slesvig Domkirke, C. F. Hansens kirke i Husum og en række af Angels fine granitkirker kom til at svæve i et tomt rum.

Kiel er hovedstaden i Slesvig-Holsten, men, hedder det i gennemgangen, Kiel har mindre at byde på af bygnings- og anden kunst end Slesvig, Flensborg, Rendsborg eller Eutin. Til gengæld medtages det kolossale marinemindesmærke, den uhyggelige krydserstævn, i Laboe, der ikke fortjener benævnelsen kunst. Det rigtige i betragtningen er, at det i hvert fald i Sydslesvig lønner sig at søge de ydmyge steder. En sydtysker, eller for den sags skyld en interesseret japaner, kan tænkes at være forhåndsorienteret om en klat huse i marsken, der er knyttet til navnene Emil Nolde og Seebüll.

Bogen udnævner Lübeck til et nordisk Firenze, stedet, hvor alt er arkitektur, handelshistorie og litteraturhistorie (»Buddenbrookhaus«). Her møder man »teglstenens triumf«.

Efter at byerne er færdigbehandlede, køres en række landsbyer flygtigt igennem. For danske interesserede er Holstenafsnittet nok det, der kan føre til nogle nye blandt kunstens mange parkeringspladser. Men Sydslesvig er – trods alt – bedre beskrevet i dansk litteratur, blandt andet i Kürsteins del af »Ture i Nord- og Sydslesvig« (Politikens Forlag, 1965).

E.B.

Halligerne

Guntram Riecken: Die Halligen im Wandel. 160 sider, ill., 28,- DM. Udgivet af Institut für Regionale Forschung und Information im Deutschen Grenzverein e.V., Husum Druck- und Verlagsges., Husum 1982.

Ifølge den store danske ordbog betyder Hallig helligt land eller kirkejord, specielt brugt om opskyllet, ikke inddiget land, som kirken oprindeligt havde brugsret til. Derefter er det gået over til at betegne lav, ikke inddiget marskdannelse i almindelighed for sluttelig at blive et fællesnavn på de små marskøer i Vadehavet.

Niels Åge Nielsen følger denne fortolkning i sin etymologiske ordbog, der giver Hallig (oprindeligt Halgenland) samme betydning som Helgoland, hvorimod Peter Jørgensen mener, at Halligernes første ordled er beslægtet med hill og i virkeligheden betyder høj eller holm, en udlægning, hvori han har fået følgeskab af Kristian Hald og Wolfgang Laur.

Guntram Riecken opregner i sin bog om Halligernes ø-verden ni ægte Halliger: Hooge med 141 indbyggere, Langenes med 132, Oland (35), Nordstrandischmoor (22) og Gröde med 12. Dertil Süderoog og Südfall, der hver kan præstere tre beboere om sommeren, og Norderoog og Habel, der er ubeboede. Som en uægte nr. 10 anføres den nu landfaste Hamburger Hallig med 6 beboere. Ialt 354 helårsbeboere.

Tidligere har der boet mange flere. For godt et par hundrede år siden boede der rundt 2000, i 1824 var tallet halveret, og i 1924 var det blevet halveret endnu engang.

Marskøerne er dannet af aflejringerne fra vandet i den stadige rytme mellem flod og ebbe, men stormfloder river bort, hvad der er bygget op. Man regner med, at den store stormflod på Valdemar Atterdags tid – de grote mandrenke 1362 – skyllede den tids Halliger bort, og at de nu eksisterende Halliger senere er dannet på det gamle Halliglands plads. Saltvandet indsnævrede landbrugets muligheder; samtidig gav saltindvinding af de saltholdige tørv en vigtig

biindtægt, men afgravningen af de saltholdige tørvelag gjorde landet mere sårbart overfor stormfloderne. Da kejser Karl V. i 1550 forbød saltsyderiet i de frisiske kystområder, var det dog ikke med tanke på stormfloderne, men for at værne om sit saltmonopol i de lüneburgske miner.

Den store stormflod 1634 bortrev både mennesker og deres erhvervsmuligheder: jord og dyr; men da frembød der sig et nyt erhverv for den hårdt ramte frisiske befolkning. Det var hvalfangsten, der havde taget et stort opsving omkring Grønland og Spitzbergen, og netop 1632 havde den franske konge forbudt baskerne, der havde hvalfangstekspertise fra Biskayen, at sejle på hollandske skibe. Det gav plads for andre. Hvalerne blev en rigdomskilde for friserne, til handelsfarten kunne overtage mandskabet i løbet af det 18. århundrede.

Efter at stormfloden i 1825 fremkaldte en bortvandring fra øerne (234 – fortrinsvis de økonomisk uafhængige – foretrak den mere sikre tilværelse på fastlandet), var Halligernes erhvervsliv hensygnende. Øernes landbrug var på grund af de særlige vilkår afskåret fra at følge med i de almindelige fremskridt, og mærkeligt nok udnyttede befolkningen ikke fiskeriet.

Et sidste forsøg på at udbygge et moderne landbrug, der blev gennemført fra 1961 til 1967, da 51 gårde fik nye bygninger på forhøjede værfter, er slået fejl. Kun på 20 af de 51 gårde fungerer staldene efter planen. Der drives ellers et meget ekstensivt landbrug med græsning, tildels af fremmed »pensionatskvæg«, og bygningernes anvendelse er ændret derefter.

Nu er det rentenyderne, der dominerer som hovederhverv. Dem er der 53 af. Så følger 35 ansatte under Amt für Land- und Wasserwirtschaft, 19 med landbrug, 11

med turisme som hovederhverv og 21 i diversegruppen. Bierhvervene er domineret af turismen med 51, medens 34 bortforpagter jord eller modtager kvæg til græsning, og 11 har almindeligt landbrug som bierhverv.

Hele denne udvikling har Guntram Riecken kortlagt i tekst og billeder, tabel-

ler og diagrammer. I løbet af få år har udviklingen med syvmileskridt bragt turismen i forgrunden, så andre erhverv næsten trænges tilbage i en funktion som kulisser for turisterne. Det er glædeligt, at dette stykke samtidshistorie så omhyggeligt er blevet registreret og opbevaret for eftertiden, som det her er sket. bjs.

Den grå by ved havet

Hans Jürgen Sievers: Husum um die Jahrhundertwende – Ein Rundgang nach alten Postkarten. 94 sider, ill., 28 DM. Husum Druck- und Verlagsgesellschaft, 1982.

Man skal vist bo i Husum eller have nær tilknytning til byen for at få det fulde udbytte af denne rundtur, der med gamle postkort som udgangspunkt forsyner læserne med en rigdom af oplysninger om bygninger og mennesker, ikke blot omkring århundredskiftet, men tillige i ældre tid og nyere dage. Men også turister, der kan afse tid til en grundig bytur, kan dog have fordel af at gå med bogen i hånden, selv om den er langt fra at være en turistfører.

For eksempel vil danske besøgende gerne se kirken, der er bygget af den berømte danske arkitekt C. F. Hansen. Men hvem ved, hvad Sievers oplyser side 44, at Husums digter Theodor Storm kritiserede kirken som værende et hæsligt kaninbur med et tårn som en peberbøsse!

Storm er et gennemgående tema i bogen, idet Sievers omhyggeligt udpeger lokaliteter og personer, der figurerer i hans noveller. Det er jo også Theodor Storm, der har givet Husum stemplet som en grå, lidt farveløs by: »Doch hängt mein ganzes Herz an dir, Du graue Stadt am Mehr«. Alligevel er der farve over en af byens turistseværdigheder, der kalder ekstratog til byen, nemlig de blomstrende krokusplæner i Slotshaven. De er nævnt i bogen, men ikke medtaget på dens farvesider.

For nu at blive ved seværdighederne, så er Tine ikke glemt. Tinebrønden er byens vartegn, opkaldt efter Catharina Asmus-

sen, som sammen med sin fætter August Friedr. Woldsen efterlod byen en kæmpeformue. Da statuen af fiskerpigen blev afsløret i 1902 udbrod en gammel kone: »Hvad! Skal det være Tine Asmussen! Hun har da aldrig gået i træsko!«

Apropos træskoene. I bogen nævnes ikke, at træskomodellen er forkert. Billedhuggeren har givet fiskerpigen fra Husum spidsnæsede hollandske træsko på, vel for at opnå en kunstnerisk effekt. Men vil man vide noget om egnens træsko, skal man læse Claus Eskildsens redegørelse for træskogrænsen, se hans Grænselære side 85.

Man kunne have ønsket sig et bedre billede af facaden med rebelhovederne til illustration af forfatterens beretning. Da grev Gerhard som statholder i hertugdømmerne rejste et oprør imod sin broder, den danske kong Christian I, i 1472, blev 70 husumborgere henrettet og deres ejendom belagt med en særlig rebelskat, der først blev afskaffet i 1875. Således kom også Theodor Storm til at betale rebelskat, 1,10 mark om året. Det såkaldte Herrenhaus har på gavlen ud mod gaden en række udhuggede stenhoveder, der i folkemunde er sat i forbindelse med de henrettede og følgelig kaldes rebelhovederne.

Sådan fortæller Hans Jürgen Sievers underholdende om stort og småt. Bygget op omkring de gamle postkort er det blevet til en detaljerig byhistorie.

bjs.

Et postulat?

Jens Rosendal: Vendepunkt. Digte fra et tiår. 48 sider. Melbyhus. 42,00 kr.

Det er en række depressive digte, læseren præsenteres for i »Vendepunkt« – lange, ordrige, anti-EF digte. Uden at ville genoptage den gamle diskussion om knækprosas forhold til poesi i gammeldags forstand, er det uforståeligt, at linier uden rytme og uden rim i tilsyneladende tilfældig længde skal hedde digte. Hvorfor ikke finde en ny betegnelse, der ikke ægger til protest mod anvendelse af et gammelkendt ord med forholdsvis fast og defineret indhold?

Havde »digtene« været præsenteret som de små fint-ironiske betragtninger, de i virkeligheden er, ville Jens Rosendals synspunkter utvivlsomt have markeret sig skarpere og mere sympatisk. Slutdigtet »Bevægelse i naturen« er bogens korteste og det, der står længst i erindringen. Til gengæld er det uden sammenhæng med bogens titel, der antyder, at danskerne står ved et vendepunkt som nation og folk. ibs

Grænselands-dagbog

Ved FR. RUDBECK

SYD FOR GRÆNSEN

1. februar: I Flensborg indsættes Olaf Cord Dielewicz som ny overborgmester.

Flensborgs Industri- og Handelskammer kræver en styrkelse af grænseregionen gennem øget EF-støtte.

3. februar: Landsregeringens økonomiske rammeprogram for landsdelen Slesvig skulle i tiden 1983-87 føre til oprettelsen af 5500 nye arbejdspladser, samtidig med at 3750 bestående arbejdspladser sikres i fremtiden. Til investeringsformål regnes her med 37 mill. DM.

På et SSF-formandsmøde i Flensborg by opfordrer byrådsmedlem Bent Meng i forbindelse med Flensborgs 700-års byjubel til ikke at glemme dem, der blev ramt af nazivolden. Nazifordrevne familier bør derfor inviteres til Flensborg.

4. februar: Et af CDU nedsat fagudvalg skal beskæftige sig med Slesvig-Holstens

historie; den savnes i dag totalt i de anvendte historiebøger.

Til forbundsdagsvalget den 6. marts opstiller ialt ni tyske partier.

Meningsmålinger vedrørende landdagsvalget forudser, at SSV's ene mandat kan blive tungen på vægtskålen overfor 36 mandater til CDU, 33 til SPD og 4 mandater til de grønne lister.

5. februar: Landsregeringen vil (med 1,2 mill. DM) støtte et projekt om at indrette den tidligere jødiske synagoge i Rendsborg til et kulturcenter.

I Slesvig mindes danske spejdere, at det er 119 år siden, den danske hær forlod Dannevirke.

Oksbækken, der skiller Nord- og Syd-Angel, skal reguleres over en strækning på 11,5 km, så den bedre kan aftage de stigende mængder vand fra bækkenes afvandingsområde. Ialt 309 ha skal dermed sikres mod oversvømmelser.

6. februar: Under den årlige march til

Oversø opfordrer ministerpræsident dr. Uwe Barschel danske og tyske til fremtidigt i fællesskab at mindes kampen ved Sankelmark.

Til landdagsvalget den 13. marts opstiller ialt 8 partier, CDU, SPD, FDP, SSV, desuden kommunisterne, to grønne lister og et kvindeparti.

7. februar: Landbrugsminister Günter Flessner betegner planerne om en udvidelse af Gudskogsøen ved Nibøl som et modelprojekt for Europa. Søen skal fra 35 ha udvides til en dybvandssø på 90 ha, mens mere fladt vand vil omfatte ialt 280 ha.

8. februar: Opnår SPD sammen med andre partier ialt 37 mandater, vil K. O. Meyer gå ind for en socialdemokratisk regering i Kiel. Opnår CDU alene det samme antal mandater, vil han ikke styrte regeringen, siger K. O. Meyer til Der Nordschleswiger.

En arbejdsgruppe i Husum vil søge at få rejst et værdigt mindesmærke for ofrene fra KZ-lejren i Svesing; i dag findes kun en plade på Husums østre kirkegård.

Flensborg Avis synes ikke om ministerpræsidentens forslag til i fællesskab at mindes Sankelmarkkampen. Lad os hver for sig have vore grave og vore døde i fred, skriver bladet.

9. februar: Både SSV, SPD og FDP vil gå ind for, at der fra landet ydes øget støtte til Nordfrisisk Institut for Bredsted, som er i alvorlige økonomiske vanskeligheder.

11. februar: Ministerpræsident Uwe Barschel lover i en samtale med Schleswig-Holsteinische Zeitung, at han i maj/juni vil forhandle om tilskudene til det danske skolevæsen og om eventuelle andre ønsker fra mindretallets side.

Ernst Kracht, overborgmester i Flensborg i nazitiden fra 1936-1945 og efter kri-

gen chef for det slesvig-holstenske statskancelli, er død 92 år gammel.

12. februar: Landsregeringen vil stille midler til rådighed til oprettelse af en erhvervsfagskole i Flensborg.

15. februar: De seneste udgravninger i Slesvig har bekræftet, at Slesvig eksisterede som by samtidig med Hedeby, oplyser dr. Volker Vogel fra Landsmuseet på Gottorp.

Næstformand i SPD-fraktionen i Kiel-landdagen, Kurt Hamer, advarer imod oprettelsen af nye institutioner; man bør i stedet fremme det grænseoverskridende samarbejde gennem en intensivering af det bestående pragmatiske samarbejde.

17. februar: Waltraut Krause fra Gustav Johannsen-skolen i Flensborg får overrakt Hermann Tychsens mindelegat.

22. februar: Socialdemokratiet i Sønderjyllands amt og SPD's kredsbestyrelse i Slesvig-Flensborg amt vil etablere en vis kontakt, og det tilstræbes også at udvide kontakten til SPD i Flensborg by og i Nordfrislands amt.

CDU-flertallet afviser et af SSV stillet og af SPD og FDP støttet forslag om en aktiv fredspolitik. Det lå udenfor landdagens kompetence at beskæftige sig med slige emner.

Landdagen vedtog enstemmigt at forlænge den kommende landdags valgperiode med 6 måneder for ikke igen at støde sammen med et forbundsvalg.

24. februar: Flensborg Avis kalder afgørelsen om at afholde forbundsvalg den 6. marts som en forhåelse af forfatningen, selv om et flertal i forfatningsdomstolen i Karlsruhe har godkendt beslutningen.

På et stævne i Sankelmark redegøres for det samlede righoldige kulturelle udbud

fra såvel dansk som tysk side i Slesvig-Flensborg amt.

Sydslesvigsk Forening har et underskud på driftsregnskabet på 83.729 DM. Regnskabet balancerer med ialt 5.936.046 DM. Der søges tilskud til en forestående ombygning af forsamlingshuset i Moldened.

I Dansk Kirke i Sydslesvig, Husum, diskuteres spørgsmålet om tysk sprogbrug i kirker og ved konfirmationsforberedelse, og der advares imod overhåndtagende tysk sprogbrug.

I Flensborg skal den pædagogiske højskole udvides og man agter at oprette et institut for maritim forskning.

25. februar: Brutto-indlandsproduktet for 1982 i Slesvig-Holsten viser et fald på 1,2 pct. i forhold til 1981. Det er det største fald blandt de vesttyske delstater.

Ved afslutningen af landdagsmødet hyl-des landdagspræsident Helmut Lemke for tolv års formandsskab efter otte år i embedet som ministerpræsident. Lemke forlader landdagen ved valget.

27. februar: Generalkonsul Jørgen Peder Hansen opfordrer i en samtale med Jydske Tidende de indkøbsrejsende til at tale dansk i Flensborg. Det sikrer også de danske skoleelever bedre ansættelsesvilkår, når der bliver brug for flere tosprogede.

28. februar: SSV udelukkes igen fra den afgørende valgudsending i tysk TV. Kun CDU og SPD kan deltage.

Ialt er der i Slesvig-Holsten 1,97 mill. valgberettigede, hvilket som følge af de store fødselsårgange fra begyndelsen af 60'erne er en stigning på 2,2 pct. siden sidste valg.

Sydslesvigs danske Spejderkorps, der omfatter 406 medlemmer fordelt på 17 tropper, har nået sit hidtil største medlems-tal i korpsets 63-årige historie.

Spejdgården Tydal kunne sidste år no-

tere sig for 19.176 overnatninger, eller en stigning på 25 pct. i forhold til forrige år.

NORD FOR GRÆNSEN

3. februar: Programsekretær Helge Lorenzen udnævnes til chef for TV-Syd.

Sprogforeningens formand fra 1974 til 1982, gårdejer Chr. Speggers, Mjang, dør 76 år gammel.

Besparelserne inden for børnehavesektoren kan betyde, at 134 pædagoger indenfor Sønderjyllands amt må afskediges.

Den tyske Jugendhof Knivsberg havde i 1982 11.027 overnatninger mod 13.085 året før. Der blev i 1982 gennemført 41 møder i kursuscentret.

5. februar: Med støtte af landdagspræsident Helmut Lemke er der skaffet midler til besøg af det tyske dukketeater »Fantasia« fra Gelting, der medvirker ved 50-års festlighederne for de tyske skoler i Felsted og Rødekro.

I anledning af ministerpræsident Uwe Barschels forslag om at danske og tyske i fællesskab kunne mindes kampen ved Sankelmark, advarer Der Nordschleswiger i en leder og peger på, at netop forskellene hører med til grænselandets historie.

9. februar: Der er i folketinget flertal for etableringen af en saltvandssø i den nye kog ud for Højer.

11. februar: Statsminister Poul Schlüter og formand for Bund deutscher Nordschleswiger Gerhard Schmidt enes under et møde i København om oprettelse af et tysk mindretalssekretariat, der forventes placeret i Peder Skramsgade i umiddelbar nærhed af Christiansborg. Den danske stat vil til sekretariatet yde et årligt beløb på 200-300.000 kr.

Informationschef Ferdinand Selberg betegner sammenligninger mellem de to mindretals støtte, der er fremhævet af redaktør

Otto Lippert i Jyllands-Posten, som absurde. F.eks. er der stadig ikke nogen lovbestemt ordning for det tyske biblioteksvæsen, og der ydes intet tilskud til det tyske mindretals almindelige kulturelle arbejde.

12. februar: Nye fugletællinger i Tøndermarsken har siden 1981 vist en betydelig stigning i antallet af en række fuglearter, og folketingsmedlem Peder Sønderby mener derfor, at folketinget er ført bag lyset med utilstrækkelige tal inden folketingets beslutning om saltvandssøen.

Der Nordschleswiger oplyser, at Volksdeutsche Mittelstelle i efteråret 1944 omgikkes med planer om en evakuering af hele det tyske mindretal, men at dette blev forhindret gennem en indgriben af den daværende folkegruppeløder dyrlæge Jens Møller, der ikke mente, mindretallet var udsat for nogen fare under en eventuel allieret invasion.

14. februar: En række danske politikere fra Nordslesvig erklærer sig alle tilfredse med oprettelsen af det tyske sekretariat under forudsætning af, at mindretallet også finder den rette person til at lede sekretariatet. Også Flensborg Avis udtrykker sin glæde over løsningen, og Bund deutscher Nordschleswigers hovedstyrelse udtrykker sin tak for en hurtig løsning.

Regeringen foreslår at udskyde bygningen af en Storebæltsbro i yderligere to år.

17. februar: 21 kendte personer fra Sønderjylland danner et præsidium til støtte for oprettelse af en teater- og musikhøjskole i Toftlund.

LO i Sønderjyllands amt tæller p.t. ialt 40.538 medlemmer.

22. februar: En dansk militærfane efterladt i Flensborg efter 1864 overrækkes af Flensborgafdelingen af Dansksindede Sønderjyske Krigsdeltagere til mindesamlin-

gen på Sønderborg kaserne. Overrækkel- sen fandt sted i forbindelse med en minde- sammenkomst ved soldatergraven i Bøffel- kobbel.

25. februar: Forfatteren Manfred Spliedt anklager i en kronik i Flensborg Avis det tyske mindretal for alt for længe at have holdt hånden over bevisligt gamle nazister, der også i for lang tid prægede arbejdet indenfor Bund deutscher Nordschleswiger.

Institut for Grænseregionsforskning vil skrive historien om det tyske mindretal. Bund deutscher Nordschleswigers for- mand Gerhard Schmidt finder, at det også er i mindretallets interesse at få en saglig fremstilling af mindretallets historie.

26. februar: Tilsynsrådet i Sønderjyllands amt accepterer, at Tønder byråd yder 75.000 kr. til tysk mindretalsarbejde, men forudsætter at de aktiviteter, der støttes, kommer alle borgere til gode.

28. februar: På stranden ved Lillebælt nord for Haderslev finder pens. sparekassebud Arne Schultz, Haderslev, to ca. 1500 år gamle guldringe.

Rettelser:

Martshæftet side 75 sidste linie: Sammen- dragstallene for begyndere for årene 1980 og 1981 hhv. 451 og 480 er korrekte, mens der desværre er opgivet tallene 444 og 476 for de samme år på side 77. De sidste be- des rettet.

Side 84. Note 19a: En læser har gjort opmærksom på, at ordet »Staffeldt« snare- re betyder »Stafet« end et medlem af slæg- terne Staffeldt. I betragtning af at Ferdi- nand Meldahls ortografi var ret usikker – hans datter har konsekvent rettet de mange stavefejl i faderens breve m.v. i det store erindringsværk, der nævnes i artiklens ind- ledning – er læserens formodning sikkert korrekt. Vi takker for korrektionen.

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - Tlf. 52 25 71

Alt i kontorudstyr

P. J. Schmidt A/S
Vestergade 14, 6500 Vejens
Telf. (04) 54 12 28

Ladelund Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

Læs Grænsforeningens blad

GRÆNSEN

Fire numre om året: 20 kr.
Bestilles hos
Grænsforeningen,
Peder Skrams gade 5,
1054 København K.
Tlf. (01) 11 30 63

En lokal bank
har mange fordele
- derfor
SYDBANK
- den sønderjyske bank

Jydernes egen kreditforening...

**JYLLANDS
KREDITFORENING**

6100 HADERSLEV: Astrupvej 13
Tlf. (04) 52 70 00
6950 RINGKØBING: Herningvej 3
Tlf. (07) 52 01 11
8800 VIBORG: Sct. Mathiasgade 1-3
Tlf. (06) 52 33 33
9100 AALBORG: Boulevarden 43
Tlf. (08) 12 58 77
8260 ARHUS-VIBY J: Borgvold 16
Tlf. (06) 14 88 00

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri A/S

Jernbanegade 8, Tønder, tlf. 72 15 50

Sønderjyllands Lånekasse

Nørregade 21 . Haderslev . Telefon (04) 52 66 33
Kontortid: kl. 9-12

ANDELSBANKEN

Sønderjyske afdelinger

Grænselandets liv
Grænselandets sang

møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

A/S Sønderjydsk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Selskabs- og udflugtskørsel
Ruteautomobil-Aktieselskabet
for Haderslev Amt og By

Haderslev, tlf. (04) 52 38 55

Mød Bankrådgiveren i PRIVATbanken

**ALM.
BRAND**
AF 1792

TEGNER AL FORSIKRING

Branddirektoratet i:

GRÅSTEN
Ahlefeldvej 10
Tlf. (04) 65 17 67

SKÆRBÆK
Tøndervej 12
Tlf. (04) 75 22 75

HADERSLEV
Nørregade 23
Tlf. (04) 52 07 66

OVE ARKIL A/S
CIVILINGENIØR - ENTREPRENØR
HADERSLEV

Sønderjysk månedsskrifts redaktionsadresse:

H. P. Hanssensvej 9, 6100 Haderslev, tlf. (04) 52 17 37.

Ekspeditionens adresse:

Historisk Samfund for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Åbenrå.

Tlf. (04) 62 46 83. Giro 504 26 82.

Redaktørernes adresser:

Seminarleadjunkt Jørn Buch, Marielystvej 10, 6100 Haderslev, tlf. (04) 52 33 08.

Cand. polit. Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, 6100 Haderslev,

tlf. (04) 52 17 37. (ansvh.)

IDRÆTSHØJSKOLEN

I SØNDERBORG

Højskole med lederuddannelse i gymnastik, boldspil, atletik og svømning.

Sommerkursus for kvinder og mænd 3. maj–28. juli.

Vinterkursus for kvinder og mænd 3. oktober–28. marts.

Skoleplan sendes.

Telefon (04) 42 18 48

Hans Jørgen Nilsen

SØNDERBORG HANDELSSKOLE

Handelsgymnasium – Handelshøjskoleafdeling

Sdr. Landevej 30 – Tlf. (04) 42 55 25

Værksted for arkæologi og kulturhistorie

Studier af sønderjyske fortidsminder – Aktiv deltagelse i udgravninger – Indsamling af folkeminder – Medvirken i udstillingsarbejde.

Arbejdet ledes af mag. art. Birgitte Wistoft.

Lange kursus: 2 måneder januar–februar, 3 måneder marts–maj, 5 måneder januar–maj.

Korte kursus juni–november.

Løgumkloster Højskole, 6240 Løgumkloster

Tlf. (04) 74 40 40, kontor mandag–fredag kl. 10.30–13.00

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

GRAM
KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM 1/3 · VOJENS

DANEBOG HØJSKOLE – ALS

4 ell. 8 måneders kursus fra september

4 måneders kursus fra januar

Tlf. (04) 46 41 12

Mogens Hemmingsen

**Vi skaffer
penge
til huse**

GD
Kreditforeningen
Danmark

Distrikt Sønderjylland.
Storegade 31, 1. Postbox 103.
6200 Åbenrå. Tlf. (04) 62 74 00.

**Sparekassen
Sydjylland**